

ตามรอยเมธี พุทธทาส

๓๐

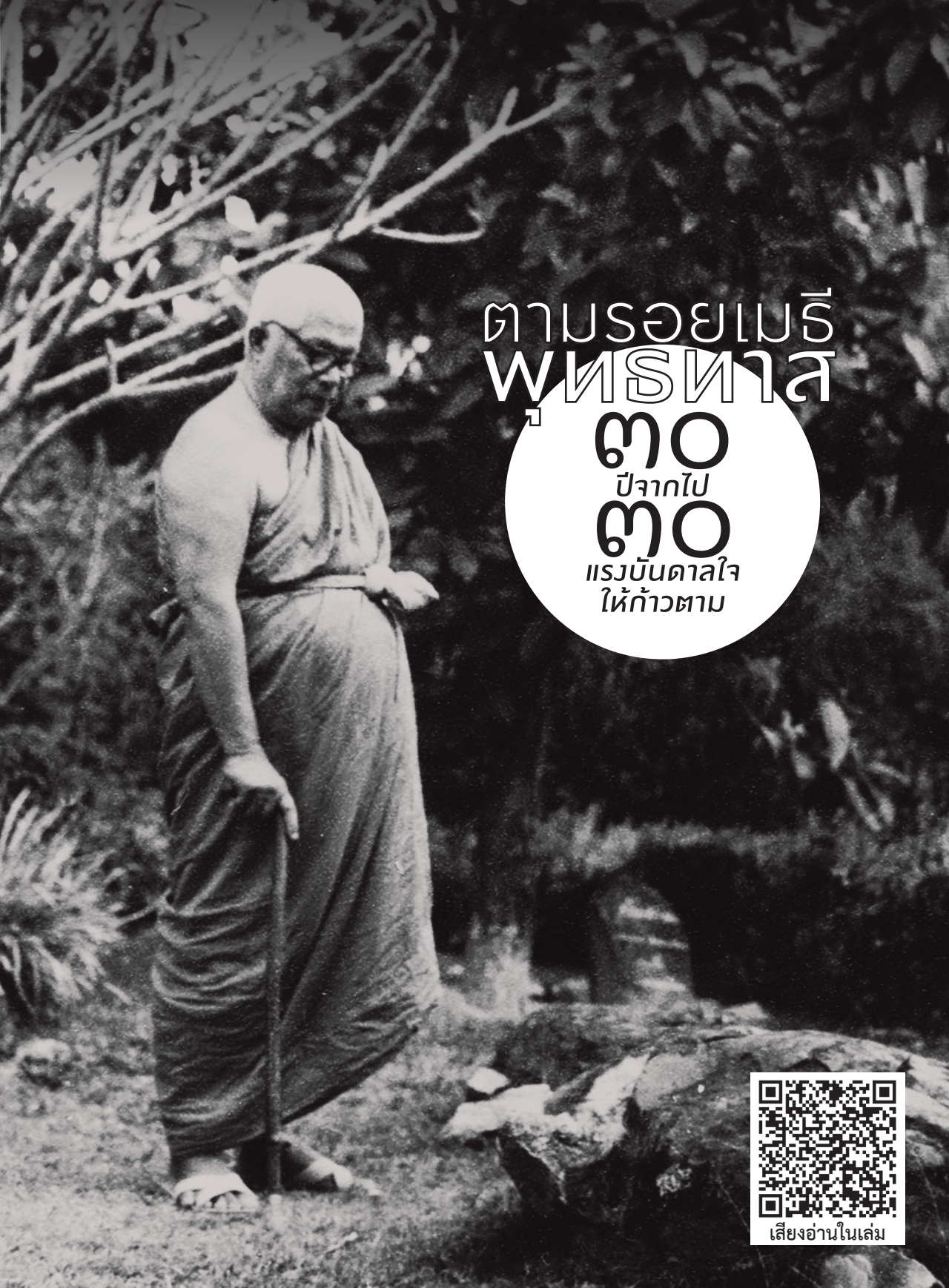
ปีจากไป

๓๐

แรงบันดาลใจ
ให้ก้าวตาม

 [เสียงอ่านในเล่ม](#)

ร้อยคน ร้อยธรรม ฉบับคิดสรร
ร้อยตามรอยธรรม ๓๐ บุคคล

ตามรอยเมธี พุทธทาส

๓๐

ปีจากไป

๓๐

แรงบันดาลใจ

ให้ก้าวตาม

เสียงอ่านในเล่ม

คำนำสำนักพิมพ์

ตามรอยเมธีพุทธทาส ๓๐ ปีจากไป ๓๐ แรงแบบดาลใจให้ก้าวตาม

ตามรอยเมธี ในที่นี้มีความหมายสองชั้น ชั้นแรกหมายถึงการตามรอยเมธี คือ ท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งตั้งปณิธานไว้ตั้งแต่อายุเพียง ๒๖ ปี ว่าจะเป็นที่มาสแห่งพระพุทธเจ้า ดังปรากฏในบทบุพภาคของหนังสือ ตามรอยพระอรหันต์ ว่า

“ข้าพเจ้ามอบชีวิตและร่างกายนี้ ถวายแด่พระพุทธเจ้า, ข้าพเจ้าเป็นที่มาสของพระพุทธเจ้า, พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุดังว่ามานี้ ข้าพเจ้าจึงชื่อว่า ‘พุทธทาส’”

พุทธทาสภิกขุมีอายุ ๘๗ ปี ตลอดชีวิตได้ร่วมกาสาวพัสตร์ ๖๗ พรรษา ท่านมุ่งเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่ท่านปฏิญาณตนเป็น “พุทธทาส” ท่านยังมุ่งมั่นทำงานเพื่อสนองวัตถุประสงค์นี้

สำนักพิมพ์สุภาพใจ นับแต่ก่อตั้งด้วยมุ่งหมายเผยแผ่ธรรมะ จึงได้รับความเมตตาจากท่านอาจารย์พุทธทาส ตั้งชื่อให้ว่า สุภาพใจ อันมีความหมายทั้งทางกว้างและทางลึก ตลอดเวลา ก็ได้ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ ทั้งกิจกรรม และจัดพิมพ์ จัดจำหน่ายหนังสือของท่านอาจารย์มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ กระทั่งปัจจุบัน รวมเวลากว่า ๔๐ ปีแล้วนั้น นับว่าได้ทำงานด้วยวัตถุประสงค์เดียวกันคือ เดินตามรอยท่านอย่างแน่วแน่

ตั้งที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่า หากเราสนองงานพุทธทาส เท่ากับเราสนองงานพระพุทธเจ้าด้วย นี่จึงเป็นความหมายชั้นที่สองคือ การตามรอยพระพุทธองค์ มหาเมธีผู้เปี่ยมพระพุทธานุภาพ ๓

เมื่อท่านอาจารย์พุทธทาสจากไป ผู้สืบสานปณิธาน ผู้ก้าวตามรอย ยังคงอยู่ และมีอยู่มากมายทั่วทั้งสังคมไทยและสากล ครั้นถึงวาระสำคัญต่างๆ ของท่าน มีการดำเนินโครงการต่างๆ หลายโครงการ ย้อนไปครั้งสำคัญ คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ สำนักพิมพ์ฯ ได้จัดโครงการ “๑๐๐ ปี ชาตกาล สืบสานปณิธานพุทธทาส” ขึ้น ซึ่งในโครงการนี้ ได้จัดทำหนังสือเล่มพิเศษ “ร้อยคน ร้อยธรรม ๑๐๐ ปีพุทธทาส” โดยทีมงานเฉพาะกิจ ใช้เวลากว่า ๑ ปีจึงสำเร็จ เป็นการสัมภาษณ์บุคคลกว่า ๑๐๐ คน ทั้งผู้ที่มีชื่อเสียง บุคคลธรรมดา แต่ล้วนมากประสบการณ์ชีวิต และมีจุดพ้องเดียวกันคือ ได้ศึกษาธรรมะจากผลงาน และน้อมนำธรรมะหรือคำสอนของพุทธทาสมาปรับใช้

กับชีวิตจนเห็นผล ทุกบทความที่ร้อยเรียงขึ้นนี้จึงเปี่ยมด้วยข้อคิดและบทเรียนของการนำธรรมะ มาเป็นหลักยึดของตน และของสังคม

ครั้งนี้ ปี ๒๕๖๖ ในวาระ ๓๐ ปีแห่งการจากไปของพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) หรือพุทธทาสภิกขุ สำนักพิมพ์ได้คัดสรรความเรียงบทสัมภาษณ์ ๓๐ บท ของ ๓๐ บุคคล ที่ก้าวตามรอย และสืบสานปณิธานของท่าน โดยคัดตามต้นฉบับเดิมของหนังสือเล่มใหญ่ “ร้อยคน ร้อยธรรม ๑๐๐ ปี พุทธทาส” มิได้เรียบเรียงหรือเพิ่มเติมแก้ไข ด้วยต้องการให้เป็นการชิมลองประสบการณ์ การศึกษาหรือเข้าถึงธรรม ผ่านถ้อยคำและแบบอย่างของบุคคลจากหลากหลายสาขาอาชีพ ต่างศาสนา ต่างวัย ซึ่งมากคุณค่าทั้ง ๑๐๐ คน การคัดมาเพียง ๓๐ คน ก็เพื่อให้เป็นหนังสือเล่มน้อย อ่านง่าย และมุ่งสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นหลังที่กำลังสนใจศึกษาธรรมะของท่านอาจารย์

แม้จะเป็นถ้อยคำของการสัมภาษณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่า ๑๐ ปีแล้ว แต่ด้วยทั้ง ๔ ประเด็น อันได้แก่

๑. ประวัติส่วนตัว จุดเริ่มต้นในการสนใจธรรมะ

๒. ความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยง และความประทับใจต่อท่านพุทธทาส

๓. ประสบการณ์ตรงจากการศึกษาธรรมะ และผลจากการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

๔. ความคิดเห็นเกี่ยวกับทิศทาง ผลกระทบของพุทธศาสนาตามแนวทางพุทธทาสต่อสังคมไทย

ทั้งหมดทั้งมวลล้วนเป็นเนื้อหาที่ร่วมสมัย ก้าวข้ามการล่องไปด้วยเวลา เป็นการตามรอย ด้วยการร้อยธรรม ธรรมอันหมายถึง สิ่งเดียวกัน สิ่งที่เป็จริงแท้ในทุกสรรพสิ่ง คือ ความว่าง ดับสนิทแห่งกิเลส หรือ นิพพาน ความสงบเย็นของจิตที่ยังไม่ตาย ที่นี้ เต็มวัน นี้ ของทุกคน

สำนักพิมพ์สุภาพใจขอกราบนมัสการขอพระคุณอย่างยิ่งพระคุณเจ้า กราบขอพระคุณ ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน ทุกคน ที่มีส่วนทำให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จขึ้นมาได้ เราทั้งหลายผู้ต่างเห็นพ้อง ต้องกันถึงอุดมธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาส ผู้ประกาศตนเป็นทาสรับใช้ธรรมะของพระพุทธเจ้า... เราทุกคนจึงล้วนเป็นพุทธทาส และ พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย

ขอกุศลกรรมของทุกผู้ทุกคนที่มีส่วนร่วมสร้างหนังสือ และร่วมเผยแพร่ รวมถึงผู้ที่ได้อ่าน ผู้ศึกษาปฏิบัติ ผู้ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากหนังสือเล่มนี้ จงหนุนนำให้ได้ก้าวหน้าในธรรม ได้รู้ ได้เข้าถึงและมีสันติสุขในตน มีสันติภาพในสังคมสืบไป

ด้วยความเคารพในธรรม

สำนักพิมพ์สุภาพใจ

สารบัญ

คำนำ	๒
สารบัญ	๔
พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)	๗
พระไพศาล วิสาโล	๑๓
สุลักษณ์ ศิวรักษ์	๑๙
น.พ. ประเวศ วะสี	๒๗
ศ. เกียรติคุณ สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์	๓๓
พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (เย็นเต็ก)	๓๙
บาทหลวงวิชัย โภคทวี	๔๕
หัจญ์ประยูร และ สุภา วทานยกุล	๕๑
พระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร)	๖๑
พระสิงห์ทอง เขมิโย	๖๗
โกวิท เอนกชัย (เขมานันทะ)	๗๕
ศ. น.พ. วิจารณ์ พานิช	๘๑
เมตตา พานิช	๘๗
อุบาสิกาคุณัญญจวน อินทรกำแหง	๙๕
สันติกโร	๑๐๙
ประชา หุตานุวัตร	๑๑๗
กรรณา กุศลาลัย	๑๒๕
ชนิด สายประดิษฐ์ (จูเสียด)	๑๓๓
อังคาร กัลยาณพงศ์	๑๓๙

ศ. ดร. ระวี ภาวิไล	๑๔๗
น.พ. ประสาน ต่างใจ	๑๕๓
ถาวร สิกขโกศล	๑๕๙
ดร. ประมวล เพ็งจันทร์	๑๖๗
บัญชา เฉลิมชัยกิจ	๑๗๓
น.พ. บัญชา พงษ์พานิช	๑๗๙
คุณหญิงจันทน์ศรี (รัตนิน) หาญเจนลักษณ์	๑๘๗
เดชา ศิริภัทร	๑๙๕
พจนา จันทร์สันติ	๒๐๓
ชัชรินทร์ ไชยวัฒน์	๒๐๙
มานิช พุดมताल	๒๑๗

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูรธ์ ปยุตฺโต)
ภาพเมื่อร่วมเสวนาธรรม ที่สวนโมกขพลาราม

“เราสนองงานของท่านพุทธทาส ก็เท่ากับเราสนองงานของพระพุทธเจ้าด้วย”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)*
เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน

ที่เราจะมาวิเคราะห์ มาพูดเรื่องของท่านพุทธทาสกันนี้
อย่างน้อยก็ขอให้เรามีเจตนาที่เป็นกุศล คือเรามุ่งว่าเราจะ
ศึกษางานของท่าน เอามาใช้ เอามาสอน เอามาเผยแพร่
เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน เพื่อทำให้โลก
อยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ถ้าทำได้
อย่างนี้ก็มองว่าเป็นส่วนที่เราจะได้สนอง
ท่านพุทธทาส ท่านพุทธทาสสนองพระ
พุทธเจ้า เมื่อเราได้มาศึกษางานของ
ท่าน และจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปีของท่าน
ครั้งเราสนองรับใช้ท่านพุทธทาสจึง
กลายเป็นว่าเราได้รับใช้ทั้งสองเลย เพราะ
ท่านพุทธทาสสนองงานของพระพุทธเจ้า
อยู่แล้ว เมื่อเราสนองงานของท่านพุทธทาส
ก็เท่ากับเราสนองงานของพระพุทธเจ้าด้วย

* ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

๘ ตามรอยเมธีพุทธทาส ๓๐ ปีจากไป ๓๐ แรงแบนกาลใจให้ก้าวตาม

การจะมองอนาคตผ่านฐานคิดและชีวิตของท่านพุทธทาสนั้น มีความจำเป็นที่เราจะต้องเข้าใจแนวคิดและชีวิตของท่านด้วย ว่าเราเข้าใจแนวคิดของท่านอย่างไร เรามองชีวิตของท่านอย่างไร ซึ่งจะทำให้เราสามารถไปมองในเรื่องอนาคตอย่างที่ต้องการได้ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่าเรามองท่านอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องใหญ่เหมือนกัน อาจจะเป็นหัวข้อสำคัญที่สามารถศึกษาถกเถียงกันได้มาก เพราะว่าแนวคิดของท่านมองอะไรกว้างขวางและท่านมีผลงานมากมาย

บางคนไปอ่านหนังสือของท่านบางส่วนบางเล่ม เห็นข้อความบางอย่างก็จับเอาไปว่าท่านคิดเห็นอย่างนั้น ถ้าเราไม่รู้ความเป็นมาเป็นไปเลย ไม่รู้แนวคิดพื้นฐานกว้างๆ ของท่าน เราก็จะไปตามความคิดความรู้สึกของตัวเอง เท่ากับเราตีความตามที่ตัวเองต้องการ ก็ทำให้เกิดปัญหายุ่งกันใหญ่

อาตมาเห็นว่าในการมองเรื่องแนวคิดของท่านพุทธทาส ชั้นที่หนึ่งต้องมองที่เจตนาก่อนว่าเจตนาของท่านเป็นอย่างไร อันนี้เราเห็นได้ค่อนข้างชัด คือแม้แต่ชื่อของท่านเอง ท่านเรียกตัวท่านเองว่า พุทธทาส แปลว่า ทาสของพระพุทธเจ้า พูดเป็นภาษาต่างๆ ก็บอกว่า ท่านอุทิศชีวิตของท่านในการสนองงานของพระพุทธเจ้า

สนองงานของพระพุทธเจ้าคืออะไร พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้สำหรับพระสงฆ์ เช่น งดแสดงหลักธรรม เพื่อประโยชน์โภชนาผลแก่ปวงชน เพื่อความสุขของปวงชน เพื่อความสงบร่มเย็นของชาวโลก หมายความว่าพระศาสนาทั้งหมดมีไว้เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน

การที่ท่านพุทธทาสสนองงานของพระพุทธเจ้า ก็คือท่านมีเจตนาที่จะทำงานเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประชาชน ทำให้โลกร่มเย็นเป็นสุข จะใช้คำอะไรก็แล้วแต่ ถือว่าเป็นเจตนาพื้นฐาน แล้วท่านก็อุทิศชีวิตของท่านเพื่องานนี้

ดังนั้นเจตนาจะเป็นหลักสำคัญในการมองงานของท่าน ท่านทำงานก็ทำเพื่อสิ่งนี้เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เพื่อแก้ปัญหาของโลก ทำโลกนี้ให้อยู่กันด้วยดีอย่างที่เราเรียกว่าให้มีสันติสุข นี่คือเจตนา เมื่อเราได้เจตนาเราก็ได้พื้นฐาน เป็นหลักให้จิตของเราจับจิตของท่านสอดคล้องกัน

เมื่อเรามั่นใจแน่วแน่ในเจตนา ในแนวคิดของท่าน ว่าเป็นไปในทิศทางของการที่จะแก้ปัญหาของโลกหรือทำโลกให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข พอมีแนวคิดพื้นฐานอย่างนี้แล้ว ต่อไปก็ทำให้สามารถมองที่ตัวหนังสือของท่าน คำพูดของท่าน ตามเจตนาที่แท้จริงของท่านได้

อาตมาจะยกตัวอย่างหนึ่งที่ว่า บางคนไปจับเอาคำพูดของท่านเฉพาะบางแง่บางส่วน แล้วทำให้เกิดปัญหา เช่น ยกคำของท่านมาบอกว่า “พระไตรปิฎกนี้ลึกบางส่วนทั้งข้างก็ได้” เหมือนกับว่ามีส่วนที่ไม่ควรใช้ไม่ควรเชื่อถือถือหลายเปอร์เซ็นต์ หากเราไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับตัวท่าน โดยมองดูจากเจตนาพื้นฐานอย่างที่ว่า บางคนก็อาจจะคิดไปว่า โอ พระไตรปิฎกไม่น่าเชื่อถือ บางคนก็ยกไปอ้างในทำนองนี้ แล้วบอกว่าเป็นแนวคิดท่านพุทธทาสที่มีความคิดจะปฏิวัติพระไตรปิฎกอะไรไป

ที่นี้ถ้าเราดูพื้นฐานความเป็นมาอย่างที่อาตมาเล่าอาตมามองจากการที่ได้เริ่มเรียนหนังสือ พุทธประวัติจากพระโศภิต ต่อมาท่านพุทธทาสก็ออกหนังสือ “จากพระโศภิต” เยอะ ชุมทรัพย์จากพระโศภิต นี่ก็นานมาก แล้วต่อมาก็มีหนังสือ อริยสัจจากพระโศภิต ปฏิจักษ์สมุปปาทจากพระโศภิต การที่มีหนังสืออย่างนี้แสดงว่าท่านมีทัศนคติต่อพระไตรปิฎกอย่างไร

อย่างน้อยท่านเอาจริงเอาจังมากกับพระไตรปิฎก ท่านอยู่กับพระไตรปิฎกมามากมาย และท่านตั้งใจค้นคว้า ซึ่งเราจะเห็นข้อความที่ท่านใช้อ้าง ท่านเป็นผู้เอาจริงจังซื่อสัตย์ต่อพระไตรปิฎก ไว้วางใจพระไตรปิฎกมาก พร้อมกันนั้นท่านก็ต้องการบอกให้มีความคิดมีเหตุผล ไม่ให้เชื่อแบบงมงาย ว่าอะไรที่อยู่ในชุดที่เรียกว่าพระไตรปิฎกแล้วจะต้องเชื่อตามไปหมด

พุทธศาสนาไม่เหมือนกับศาสนาทั้งหลายทั่วไป พุทธศาสนาเน้นปัญญาให้รู้เข้าใจ เพื่อจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้องแท้จริง ไม่ใช่ปฏิบัติเพราะสักแต่ว่าเชื่อ สักแต่ว่ายึดถือ ตอนนี่เองที่เป็นปัญหา เพราะคุณมีสิทธิ์ที่จะปฏิบัติหรือไม่ก็ได้เสียด้วย เมื่อไม่มีข้อปฏิบัติ ไม่มีรูปแบบตายตัวที่จะรักษาตัวไว้ หลักพระศาสนาจะอยู่ได้ด้วยอะไร ก็อยู่ได้ด้วยการศึกษา ต้องศึกษาเรียนรู้แล้วจึงจะเอามาประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง เข้าถึงความหมายของคำสอนนั้น ถ้าไม่มีการศึกษาก็เหลือแต่รูปแบบที่ไม่รู้ความหมาย

ในระยะเวลาที่ผ่านมา เราต้องยอมรับว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาเสื่อมโทรมอย่างมาก ไม่เฉพาะคฤหัสถ์ แม้แต่พระสงฆ์เองก็ยังไม่ค่อยมีการเล่าเรียนศึกษา เช่นบวชสามเดือนตามประเพณี บวชสักแต่ว่าอยู่วัด มาถึงก็ช่วยหลวงพ่อดี้อยไม้ ปลุกกุฏิ แล้วก็สึกออกไป ไม่ได้เรียนอะไรเลย ญาติโยมยิ่งหนักเข้าไปอีก สักแต่ว่าถือตามๆ กันไป รูปแบบที่เหลืออยู่บ้าง นานเข้าก็เพี้ยน ความหมายก็ไม่เหลือ เพราะฉะนั้น พุทธศาสนานี้หากขาดการศึกษาก็ทำให้เสียหลัก

ยิ่งพุทธศาสนาให้เสรีภาพในการคิด ทั้งยังไม่ไปบีบบังคับ ไม่ไปกีดกันความเชื่อถืออื่นด้วย โอกาสที่ความเชื่อถือภายนอกจะแทรกแซงเข้ามาได้ง่าย เช่น การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นับถือ เทวดา การดลบันดาล ไสยศาสตร์ มีอยู่มากมาย จึงเข้ามาปะปนจนกระทั่งนานๆ เข้าก็แยก ไม่ออก สาเหตุสำคัญทำให้แยกไม่ออกก็คือไม่มีการศึกษา ไม่มีสติปัญญา ไม่รู้หลักการของ พุทธศาสนาที่จะไปแยกแยะได้ เช่น การนับถือเทวดาในหมู่ชาวพุทธกับศาสนาอื่น มีศาสนา พราหมณ์ เป็นต้น แตกต่างกันอย่างไรรู้แค่นี้ก็ตันเสียแล้ว เพราะฉะนั้นจึงมีความผิดเพี้ยนไปได้ง่าย

ตอนนี้อิทธิพลที่เข้ามามาก็คือลัทธิหรือผลดลบันดาลในรูปแบบต่างๆ ทั้งไสยศาสตร์ ทั้งเทวดา อิทธิปาฏิหาริย์ แม้จะนับถือพระ ก็มาจับเอาในรูปของผู้วิเศษ นอกจากนั้นอิทธิพลของการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สัมพันธ์กับอารยธรรมตะวันตกทำให้เกิดลัทธิบริโภคนิยม ทั้งสองอย่าง อันได้แก่ลัทธิหรือผลดลบันดาลกับบริโภคนิยมนี้เข้ามาประสานกันตึ๊ง ก็เลยแผ่คลุมสังคมไทย พุทธศาสนาจึงยิ่งหมด เพราะฉะนั้น การที่จะแก้ไขนำเอาพระพุทธศาสนาขึ้นมา นั่น ก็ต้องลด อิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยมกับลัทธิหรือผลดลบันดาล พุทธศาสนาจึงจะปรากฏตัวออกมาได้ สิ่งที่จะเข้ามาช่วยได้ก็คือความแข็งแรงของสถาบันสงฆ์ และสิ่งที่จะทำให้สถาบันสงฆ์แข็งแรง ย่อมได้แก่การศึกษา

ดังนั้นถ้าเราจะมองอนาคตว่าเราจะช่วยกันดำเนินการให้เป็นอย่างไร โดยผ่านแนวคิด ชีวิตของท่านพุทธทาส เราก็ต้องชัดด้วยว่าแนวคิดชีวิตของท่านเป็นอย่างไร อาตมาเสนอตั้งแต่ ต้นว่าให้มองตั้งแต่เจตนาของท่าน หากเราแน่ใจว่าเจตนาของท่านนี้ชัดเจนเลยว่า ท่านมีเจตนา ที่จะสนองพุทธประสงค์ รับใช้พระพุทธเจ้าในการปฏิบัติตามพุทธโอวาทที่ให้ประกาศธรรมเพื่อ ประโยชน์สุขแก่ปวงชนจำนวนมาก เพื่อเป็นการประกาศธรรมแก่ชาวโลก ท่านตั้งใจทำงานนี้โดย การอุทิศชีวิตของท่านให้ทั้งหมด งานของท่านที่ออกมา ก็สนองวัตถุประสงค์นี้ หากว่าเรามี เจตนาสอดคล้องกับท่านอย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่น่าอนุโมทนา อย่างน้อยตัวเราเองก็ต้องทำเจตนา ของเราให้เป็นอย่างนี้ด้วย

ที่เราจะมาวิเคราะห์มาพูดเรื่องของท่านพุทธทาสกันนี้ อย่างน้อยก็ขอให้เรามีเจตนาที่เป็น กุศล คือมุ่งว่าเราจะศึกษาของท่าน เอามาใช้ เอามาสอน เอามาเผยแพร่ เพื่อประโยชน์สุข แก่ประชาชน เพื่อทำให้โลกอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ถ้าทำได้อย่างนี้ก็มองว่าเป็นส่วนที่เราจะ ได้สนองท่านพุทธทาส

ท่านพุทธทาสสนองพระพุทธรเจ้า เมื่อเราได้มาศึกษาของท่าน และจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปีของท่าน เราสนองรับใช้ท่านพุทธทาสจึงกลายเป็นว่าเราได้รับใช้ทั้งสองเลย เพราะท่านพุทธทาสสนองงานของพระพุทธรเจ้าอยู่แล้ว เราสนองงานของท่านพุทธทาส ก็เท่ากับเราสนองงานของพระพุทธรเจ้าด้วย

จึงขอให้ขยายการศึกษาให้กว้างขวางออกไปให้ทันต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ และความคิดของชาวโลก ทำให้ได้แนวคิดต่างๆ ออกมา ทำความเข้าใจเพื่อดำเนินชีวิตสอดคล้องกับแนวคิดของท่านพุทธทาส การเข้าใจก็คงไม่ใช่แค่อ่านหนังสือ ถ้าเราจะเข้าใจงานของท่านพุทธทาส เราต้องทำความเข้าใจความเป็นมา ความเป็นอยู่ของท่าน อะไรต่างๆ ซึ่งช่วยให้เข้าใจแนวคิดของท่านมากขึ้น ความคิด สถานการณ์เหล่านั้น เป็นตัวที่บ่งหรืออธิบายคำสอนของท่านซึ่งจะไปบ่งชี้เจตนา ทั้งหมดนี้ย่อมช่วยให้เราเข้าใจความหมายที่แท้จริง

เอาตมานำเรื่องนี้มาพูดให้เห็นว่า ที่แท้แล้วต้องมาช่วยกันมองให้กว้างๆ ให้ครบถ้วนหน่อย อย่าด่วนผลิผลลามสรุปอะไรง่ายๆ อย่างที่พระพุทธรเจ้าตรัสไว้ว่า อย่าไปด่วนตัดสินอะไรหรือใครง่ายๆ เราต้องศึกษาให้รอบคอบ เรายังจะเป็นอย่างนี้ ใครจัดงานวิจัยงานวิชาการบางที่เราก็ต้องการให้ท่านผู้ที่มีความคิดอย่างเรา ก็ไปเอาข้อความที่เข้ากับเราไปอ้าง แต่ข้อความอื่นที่ไม่เข้ากับเรา เราก็ไม่เอามา อย่างนี้เป็นต้น ถ้าจะพูดให้ตรงความเป็นจริงแล้ว ก็จำเป็นที่เราจะต้องศึกษาให้ครบถ้วน

จึงเป็นอันว่าหลวงพ่อบุทธทาส หากเรายอมรับว่าเริ่มตั้งแต่เจตนาของท่าน ชื่อของท่าน อุดมคติชีวิตเป็นทาสพระพุทธรเจ้า แนวที่ท่านทำ บทบาทที่เด่นของท่านสัมพันธ์กับพุทธศาสนา พุทธศาสนานอยู่ได้ด้วยการศึกษา ว่าต้องรู้ต้องเข้าใจแล้วจึงจะปฏิบัติได้ถูกต้อง มีเสรีภาพทางความคิด มีเสรีภาพทางปัญญา เมื่อมีเสรีภาพทางปัญญาก็คือต้องศึกษาหมด ถ้าไม่มีปัญญาแล้วเสรีภาพจะใช้อย่างไร ก็ใช้ถูกใช้ผิด

เสรีภาพทางปัญญา คือจะต้องมีปัญญาที่จะใช้เสรีภาพ ต้องรู้ในสิ่งที่จะเลือก มีเสรีภาพทางปัญญา ก็คือมีความรู้ รู้ว่าทำอะไรชีวิตของตัวเองจึงจะมีเสรีภาพในการเลือกให้ถูกต้อง ให้ได้ประโยชน์ หากเราไม่มีการศึกษา ไม่มีปัญญา ไม่รู้เรื่อง แทนที่จะมีเสรีภาพทางปัญญาก็กลายเป็น

๑๒ ตามรอยเมธีพุทธทาส ๓๐ ปีจากไป ๓๐ แรงแบนคาลใจให้ก้าวตาม

เป็นเสรีภาพแห่งความโง่ไปเสีย เป็นอันใช้ไม่ถูกต้อง แล้วก็อ้างกันว่าเสรีภาพทางปัญญา คนที่อ้างปัญญาก็ไม่รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด เลยเกิดเป็นปัญหา อันนี้ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ว่า เรามาพูดเรื่องมองอนาคตผ่านแนวคิดและชีวิตท่านพุทธทาส

ขอย้ำอีกนิดหนึ่งว่า เราคงไม่มองเพียงว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร แต่มองในแง่ว่าอนาคตนั้นเราจะช่วยกันดำเนินการให้เป็นอย่างไร อันนี้น่าจะทำมากกว่า ตอนนี้อยากลองมาช่วยกันทำ

เรียบเรียง: กริช วัฒนกาล

ภาพ: พจน์ ยังพลพันธ์

อ้างอิง: ๑. “มองอนาคตผ่านฐานคิดและชีวิตท่านพุทธทาส” ปาฐกถาธรรม,
พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

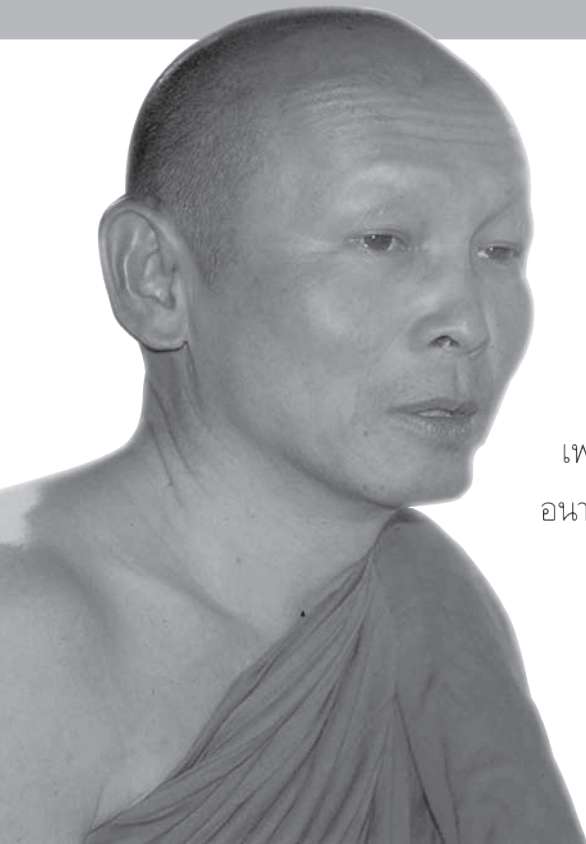
บันทึกเทปสำหรับแสดง ณ ศาลาพระเกี้ยว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙

๒. “พระธรรมปิฎก ชีวิตบวรวิถิแห่งพุทธปัญญา” สภาวีกา ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๙ สัมภาษณ์โดย รัศมี มณีนิล

ท่านพุทธทาสภิกขุ ทำให้พระพุทธศาสนากลับมามีคุณค่าหลังทิ้งพุทธกาล

พระไพศาล วิสาโล

เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต อ. แก้งคร้อ จ. ชัยภูมิ

หัวข้อข้างต้นนี้คือบางส่วนของคำอุทิศในหน้าแรกของหนังสือ พุทธศาสนาไทย ในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ ผลงานวิชาการเล่มใหญ่ที่พระไพศาล วิสาโล ใช้เวลากว่า ๕ ปีในการศึกษา ค้นคว้า เรียบเรียง ด้วยอุตสาหะและมุ่งมั่นอย่างยิ่งยวด ดังที่ปรารถนาไว้ว่า เป็นเพราะความสนใจใฝ่รู้ บวกกับความห่วงใยในอนาคตของพุทธศาสนา

ไม่เพียงแต่ผลงานชิ้นนี้ของท่านเท่านั้น ตลอดเวลาสังคมไทยยังได้มีโอกาสอ่านผลงาน มากคุณค่า ทั้งงานเขียนที่เป็นหนังสือเล่ม อาทิ *สถานะและชะตากรรมของมนุษย์ในยุค คอมพิวเตอร์* *ด้วยพลังแห่งปัญญาและความรัก* *เส้นโค้งแห่งความสุข* งานแปล เช่น *ประตูลู่ สภาวะใหม่* *คำสอนทิเบตเพื่อเตรียมตัวตายและช่วยเหลือผู้ใกล้ตาย* รวมถึงบทความอีก จำนวนมากในวารสารและนิตยสาร ซึ่งทั้งหมดล้วนแต่เป็นข้อเขียนที่มาจากเจตนารมณ์ ซึ่งมุ่งหวังให้ทุกคนในสังคมมีสันติสุขทั้งในยามดำรงอยู่และวาระสุดท้าย

อาจกล่าวได้ว่า ผลงานทั้งหมดนี้เกิดจากการบ่มเพาะรากฐานทางชีวิตและความคิดมา จากการอ่านและหนังสือ ที่สำคัญส่วนหนึ่งก็คือ ผลงานของท่านพุทธทาสนั่นเอง

“ตั้งแต่ชั้นมัธยมได้อ่านหนังสือของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ หลายเล่มซึ่งพูดถึง พุทธศาสนาและท่านอาจารย์พุทธทาสอยู่หลายครั้ง จึงเริ่มต้นจับงานของท่านอาจารย์พุทธทาส ซึ่งตอนแรกอ่านเป็นหนังสือเล่มเล็กๆ ตัดมาเป็นตอนๆ จัดพิมพ์โดยมูลนิธิเผยแพร่ชีวิตประเสริฐ หรือ ผชป. เรียกว่าได้ยินกิตติศัพท์ของท่านก่อน แล้วมาอ่านผลงานของท่านทีหลัง จากนั้น ความสนใจก็มีมาเรื่อย ๆ

“กระทั่งบวชจนถึงปัจจุบัน ก็ได้อาศัยหนังสือของท่านพุทธทาสเป็นแนวทางในการศึกษา และปฏิบัติธรรมมาตลอด ตอนที่บวชใหม่ๆ ได้แรงบันดาลใจจากหนังสือเรื่อง *สิบปีที่สวนโมกข์* มาก รวมทั้ง *อนุทินปฏิบัติธรรม* หรือ *บันทึกรายวันขณะฝึกฝนตนอย่างเข้มข้นในวัยหนุ่ม* ด้วยงานเขียนวัยหนุ่มของท่านมีพลังมากอย่างน้อยก็สำหรับตัวเอง เพราะตอนที่ท่านตั้ง สวนโมกขพลารามนั้นท่านมีอายุ ๒๖ ปี ตอนที่อาตมาบวชก็มีอายุเท่านั้นเหมือนกัน ข้อคิด ข้อเขียนของท่านในช่วงดังกล่าวจึงสื่อกับตัวเองได้มาก แต่ก็แปลกนะ *คู่มือมนุษย์* ที่คนเขาอ่าน กันเยอะแยะและได้รับแรงบันดาลใจมาก ก็ชื่อหามาเหมือนกัน แต่ว่าอ่านไม่จบ เพราะฉะนั้น เล่มนี้ของท่านจึงไม่ได้เป็นแรงบันดาลใจให้เท่าไร อาตมาอาจจะชอบเรื่องอื่นมากกว่า

“งานเขียนของท่านมีผลต่อการมองโลกและการดำเนินชีวิตของอาตมามาก ทำให้เห็น พุทธศาสนาในมิติที่ลึกซึ้ง ว่าพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นเรื่องประเพณีพิธีกรรม ไม่ใช่เป็นเรื่องของ ศีลธรรม แต่ว่ามีความลึกซึ้งถึงขั้นโลกุตระธรรม ทำให้นิพพานกลายเป็นอุดมคติของชีวิต และ ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของการปฏิบัติ การทำสมาธิภาวนาควบคู่ไปกับเรื่องของปริยัติ คำสอนของท่านเรื่อง จิตว่าง ก็ดี ตัวกู-ของกู ก็ดี การทำงานคือการปฏิบัติธรรม ก็ดี รวมทั้งการนำคำสอน จากพระไตรปิฎกมาเน้นจนเห็นผล เช่น อิทัปปัจจยตา ปฏิจจสมุปบาท ตถาตา เหล่านี้มี ประโยชน์มากในการมองโลกและการดำเนินชีวิตของตนเอง รวมทั้งในการทำงานทางสังคมด้วย

“นอกจากงานของท่านอาจารย์พุทธทาสแล้ว ยังมีที่ประทับใจคืองานแปลของอาจารย์ สุกฤษณ์ ศิวรักษ์ เรื่อง *มนุษย์ที่แท้* ของ จางจื้อ จะมีลักษณะคล้ายกับพุทธหลายอย่าง เช่น การไปพ้นจากความยึดมั่นในตัวตน ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของท่านอาจารย์พุทธทาสเรื่อง จิตว่าง หรือ สุญญตา อาตมารู้สึกว่าคุณจางจื้อมีเสน่ห์มากกว่า เพราะเขียนด้วยถ้อยคำที่ กระชับและถ่ายทอดหลักธรรมขั้นสูงโดยอาศัยนิทานหรือเรื่องเล่า แต่จางจื้อมองโลกุตรธรรมอย่าง เดียว ขณะที่ท่านอาจารย์พุทธทาสยังโยงโลกุตรธรรมมาสู่ศีลธรรมและสังคมปัจจุบันด้วย เห็น ได้ชัดจากหนังสืออีกเล่มหนึ่ง คือ *เมื่อธรรมะครองโลก*

“โดยส่วนตัวแล้ว อาตมาชอบงานเขียนกับงานแปลของท่านมากกว่างานบรรยาย งาน เขียนของท่านจะสละสลวย ใช้คำกระชับ มีเสน่ห์และมีพลังมาก ผลงานยุคแรกๆ ของท่าน ส่วนใหญ่จะเป็นงานเขียนหรืองานแปล อย่างงานชุด ‘จากพระโอษฐ์’ นี้ถือเป็นงานคลาสสิกเลย โดยเฉพาะ *พุทธประวัติจากพระโอษฐ์* ส่วน *ปฏิจาสุมุปบาทจากพระโอษฐ์* และ *อริยสัจ จากพระโอษฐ์* ก็เป็นงานที่เป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้ามาก หนังสืออย่างเช่น เรื่อง *ปมเชื่อง* ก็เป็นงานที่เด่นแต่คนมักไม่ค่อยรู้จัก

“หนังสือชุด ‘ธรรมโฆษณ์’ ส่วนใหญ่เป็นงานพูดที่ต่อเนื่องเป็นชุด คือพูดประมาณ ๑๒ ครั้ง สัปดาห์ละครั้ง กว่าจะจบก็ใช้เวลา ๓ เดือน การบรรยายแต่ละครั้งจึงเรียงไม่ได้ที่จะทบทวน ของเก่าหรือย่ำซ้ำๆ เมื่อรวมเป็นเล่มแล้วจะรู้สึกว่าเนื้อหาซ้ำพอสมควร แต่ถ้าเรามองข้าม ข้อจำกัดด้านสำนวน จะพบว่าแต่ละเล่มมีเนื้อหาสาระที่แน่นมาก มีค่ามาก เพียงแต่ว่า การถอดเทปจากคำบรรยายทำให้หนังสือดูมีเสน่ห์น้อยลง

“สำหรับคนที่สนใจยังไม่ต้องเริ่มต้นจากธรรมโฆษณ์ น่าจะเริ่มต้นจากงานเล็กๆ ที่ตัดตอน มาจากธรรมโฆษณ์ เช่น *คู่มือมนุษย์* *แก่นพุทธศาสนา* หรือว่าตอนสั้นๆ กว่านั้นก็ยังได้ แล้วจึง ค่อยมาอ่านงานธรรมโฆษณ์เล่มใหญ่”

พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ สอนโมกข์ จุดเปลี่ยนสำคัญการปฏิรูป พุทธศาสนา

“จุดสำคัญคือ การที่ท่านอาจารย์พุทธทาสพยายามนำคำสอนเรื่องของโลกุตรธรรม ให้ กลับมามีความหมายในยุคปัจจุบัน หลังจากถูกมองข้ามจนเลือนหายไปเป็นเวลาร้อยกว่าปีเมื่อ มีการปฏิรูปพุทธศาสนาโดยรัชกาลที่ ๔ พุทธศาสนาที่ผ่านการปฏิรูปของรัชกาลที่ ๔ จะเน้น เรื่องของประโยชน์ในชาตินี้ ในชาติปัจจุบัน ทำให้คำสอนเรื่องนรกสวรรค์ถูกมองข้ามไป แล้ว

ในที่สุดก็ทำให้คำสอนเรื่องนิพพานเลือนหายไปด้วย นี่เป็นผลที่เกิดขึ้นเมื่อพุทธศาสนาถูกทำให้เป็นวิทยาศาสตร์เพื่อสู้กับแนวคิดจากตะวันตก วิทยาศาสตร์นั้นจะเน้นสิ่งที่สัมผัสได้ ประจักษ์ได้ พุทธศาสนาที่ถูกทำให้เป็นวิทยาศาสตร์จึงเน้นเรื่องอานิสงส์ที่สัมผัสได้ชัดเจน คือประโยชน์ในชาตินี้ ได้แก่ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ครอบครั้ว ไม้ตรี เป็นต้น ส่วนนิพพานนั้นเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ยาก สัมผัสได้ยาก ก็เลยไม่ค่อยได้รับความสนใจ และยังไปสอนว่านิพพานจะเข้าถึงได้เมื่อตายไปแล้ว หรือต้องผ่านหลายภพหลายชาติ ก็ยิ่งเข้าไม่ได้กับพุทธศาสนาแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งเน้นแต่เรื่องชาตินี้ชาติปัจจุบันเท่านั้น

“ที่จริงท่านอาจารย์พุทธทาสก็เน้นเรื่องชาตินี้ชาติปัจจุบันเหมือนกัน แต่ท่านเห็นว่านิพพาน นั้นไม่ใช่เป็นเรื่องที่เหนือธรรมชาติหรือเหนือวิทยาศาสตร์ ด้วยเป็นสิ่งที่ใครๆ ก็สัมผัสได้ เข้าถึงได้ ไม่ต้องรอให้ผ่านหลายภพหลายชาติ อย่างคนธรรมดาก็สามารถสัมผัสกับ นิพพาน ชั่วขณะ หรือ นิพพานชิมลอง ได้ เรียกว่า ‘นิพพานที่นี้เดี๋ยวนี้’ ท่านเห็นว่าใครๆ ก็สามารถเข้าถึงภาวะ จิตว่าง ได้ แม้จะไม่ต่อเนื่องก็ตาม ท่านอาจารย์พุทธทาสก็ถือว่าพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ตรงที่ใครๆ ก็สามารถสัมผัสสภาวะเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง ตรงนี้เป็นการขยายความวิทยาศาสตร์ให้เกินความรวมถึงมิติทางจิตใจและมิติทางโลกุตระธรรมด้วย

“ท่านอาจารย์พุทธทาสเป็นคนสำคัญมากในการรื้อฟื้นแก่นพุทธธรรมให้กลับมามีความหมาย และเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของคนในปัจจุบัน ท่านทำให้นิพพานไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป เพราะว่านิพพานมีหลายระดับ นอกจากนี้ท่านยังนำโลกุตระธรรมมาเชื่อมโยงกับมิติด้านต่างๆ ของชีวิตและสังคม เช่น การพัฒนา การศึกษา เรียกว่ากลมกลืนไปหมดทั้งเรื่องชีวิตและสังคม”

มองอนาคตผ่านฐานคิดและชีวิตท่านพุทธทาส

“มองย้อนไปตอนท่านพุทธทาสตั้งสวนโมกข์เมื่ออายุ ๒๖ ปี ท่านมองอย่างไรเกี่ยวกับอนาคต มีความเชื่ออยู่ว่พุทธศาสนายุคกึ่งพุทธกาลเป็นยุคที่พุทธศาสนาจะเลวลงไปเรื่อยๆ เชื่อว่ท่านเองก็มองเห็นว่โลกอนาคตจะเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ดังเช่นในปาฐกถาธรรมเรื่อง ‘โลกาวิปริต’ แต่ท่านไม่ได้มองในแง่ร้ายอย่างเดียว ทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัย ขณะเดียวกัน ท่านเชื่อว่ในเหตุปัจจัยหลายส่วน เหตุปัจจัยในตัวมนุษย์นั้นสามารถทำทลาย ทัดทาน ควบคุมกำกับได้

“ถ้าดูจากชีวิตของท่านพุทธทาสเอง จะเห็นว่าตอนที่ตั้งสวนโมกข์ ท่านเป็นเพียงพระชั้นผู้น้อย แต่ในใจเต็มไปด้วยความมุ่งมั่น มีปณิธานที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนา ผลักดันงัดลื้อ

พุทธศาสนาต่อ ซึ่งท่านไม่ได้สำนึกแบบมหายาน แต่เป็นสำนึกของชาวพุทธธรรมดาคนหนึ่ง
ดั่งอ่านได้จากจดหมายที่เขียนถึง ธรรมทาส น้องชายของท่าน

“ท่านสร้างสวนโมกข์จากศูนย์ ท่านไม่มีวาสนา ไม่มีอะไร แต่เชื่อมั่นว่าจะก่อให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงได้ไม่มากนักน้อย เพราะโลกนี้จะทรงอยู่ได้ด้วยธรรมะไม่ใช่ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ
หรือสังคมประชาธิปไตยอะไรทั้งสิ้น ธรรม เท่านั้น คือ สิ่งที่ยังโลกให้เป็นไป ภารกิจของท่านก็คือ
ฟื้นฟูธรรมะขึ้นมา

“การจะพุ่งไปข้างหน้าอย่างมั่นคงต้องย้อนกลับมาหารากเหง้า เหมือนกับธนู ยิ่งน้ำวมา
หลังแค้ไหนก็ไปไกลแค่นั้น นี่คือนิเวศน์ของท่านพุทธทาส คือท่านกลับมาสร้างสวนโมกข์ ถอยกลับมา
เริ่มที่พระไตรปิฎก ซึ่งกลายเป็นครูที่สำคัญ แล้วท่านย้อนกลับมาที่จิตใจของตัวเอง ทำอย่างไร
ที่จะสู้กิเลสได้ ท่านศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจัง ทั้งหมดนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการฟื้นฟู
พุทธศาสนา

“แม้เราจะมองเห็นโลกอนาคตว่า กระแสโลกาภิวัตน์นำพาโลกาให้วินาศนำความเสื่อมโทรม
มากมายสู่สังคม หากเราเรียนรู้จากท่านพุทธทาสในฐานะมนุษย์คนหนึ่งที่ทำอะไรได้ ท่าน
ไม่ท้อแท้ สิ่งที่ยากนั่นคือ แม้ว่าท่านจะมองอนาคตด้วยสายตาที่ปล่อยวาง แต่ท่านไม่ได้
ปล่อยวางแบบงอมืองอเท้า ท่านทำด้วยจิตว่าง ไม่สำคัญมั่นหมาย ท่านทำด้วยความรู้สึก
ว่ามันเสร็จอยู่ตลอดเวลา ทำด้วยจิตว่าง ท่านผลัดกันทำงานไม่เลิกراجานาที่สุดท้ายที่หมดสติ
คิดถึงแต่การสร้างพลังทางศีลธรรมให้กลับมา เพราะพลังศีลธรรม จริยธรรม ธรรมะนี้เองจะเป็น
จุดชี้ขาด สามารถทดแทนไม่ให้โลกเสื่อมโทรมลงไปกว่านี้

“นี่คือบทเรียนว่า เราต้องขับเคลื่อนด้วยความมุ่งมั่น ไม่ใช่ยึดมั่นถือมั่น สิ่งนี้สำคัญ ท่าน
พุทธทาสเองก็เริ่มมาจากตัวท่านและมิตรสหายไม่กี่คน สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
ได้หลายอย่าง ถ้าเทียบกับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส ท่านพุทธทาส
ไม่มีวาสนา ไม่มีอะไรเลย แต่ท่านทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่าด้วยซ้ำ คนเล็กๆ ก็
เปลี่ยนแปลงได้ถ้าใช้ปัญญาอย่างที่สุด ทำด้วยฉันทะ จิตใจที่เปี่ยมด้วยฉันทะ เต็มไปด้วย
ความมุ่งมั่น ปณิธาน”

สืบสานมรดกธรรม

“ท่านพุทธทาสแสดงทัศนะ เรื่อง ‘พุทธศาสนาในโลกอนาคตอันใกล้’ ว่ามีทิศทาง หรือ
ภาพต่างๆ ที่สามารถเป็นไปได้ในอนาคตรวม ๙ ประการ (พุทธทาสลิขิต. กรุงเทพฯ: ธรรมทาน
มูลนิธิ, ๒๕๔๑.) ในบรรดาภาพเหล่านี้มีอยู่ ๓ ภาพที่น่าพิจารณา คือ

๑. โลกค่อยๆ เห็น...ความจำเป็นที่จะต้องมีพุทธศาสนาสำหรับช่วยโลก
๒. พวกเขาทำให้โลกมีความพอใจในพุทธศาสนาได้สำเร็จ
๓. พุทธศาสนาปรับตัวให้กลายเป็น way of life ได้ จนพอใจกันทั้งโลก

“ภาพดังกล่าวไม่ใช่เรื่องเพื่อฝันเสียทีเดียวนัก เนื่องจากในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าพุทธศาสนาจะเป็นที่ยอมรับมากขึ้นเรื่อยๆ ทั่วทั้งโลก จากคนในวงการต่างๆ มากขึ้น ไม่เฉพาะในหมู่ชาวพุทธ

“ในเมืองไทย จากที่สังเกตในอดีต ผู้คนทั่วไปสนใจพระพุทธศานาน้อยกว่าสมัยนี้ ทุกวันนี้มีความสนใจพุทธศาสนาและปฏิบัติธรรมกันมากขึ้น เช่น พุทธสมาคมฯ จัดอบรมกรรมฐานที่แน่นกันทั้งปี หรือของเอส เอ็น โคเอ็นก้า ก็เช่นกัน

“แต่ถ้าเทียบกับเมื่อ ๒๐ ปีก่อน คนรุ่นใหม่สนใจท่านพุทธทาสน้อยลง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา เพราะสมัยนั้นท่านยังมีชีวิตอยู่ และเพิ่งผ่านช่วง ๕๐ ปีสวนโมกข์มาหยกๆ ปัจจุบันนี้คนไม่ค่อยสนใจเพราะท่านพุทธทาสมรณภาพไปแล้ว ในวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาลท่านอาจารย์พุทธทาส เราก็ต้องช่วยกัน หากจะเรียกว่าฟื้นขึ้นมาใหม่ก็อาจจะไม่ถนัด เป็นการนำเอาคำสอนของท่านมาทำให้มีความเด่นชัดมากขึ้นดีกว่า ถือว่าเป็นหน้าที่ เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติของสังคมที่กำลังถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมแห่งความละโมภ และวัฒนธรรมแห่งความโกรธเกลียดกัน ที่จริงไม่ควรกระทำโดยหวังเพียงแค่เตือนสติอย่างเดียว แต่ควรพยายามทำให้ธรรมะของท่านเป็นเครื่องนำทางชีวิตและนำทางสังคม เพราะนานๆ สังคมไทยจะมีมหาบุรุษอย่างนี้

“ถ้าสังคมไทยไม่สามารถได้ประโยชน์จากท่านพุทธทาสเลย ก็ถือเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การทำให้ความคิดของท่านกลับขึ้นมา มีความสำคัญกับชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง คงไม่สามารถทำได้ภายในปีเดียว ไม่สามารถทำได้ด้วยคนไม่กี่คน ต้องทำโดยกลุ่มบุคคล ดังนั้นจึงควรมีการจัดตั้งเป็นเครือข่ายหรือสถาบันเพื่อผลักดันขับเคลื่อนเรื่องนี้ในระยะยาว และต้องทำตลอดไปไม่ใช่แค่ปีนี้เท่านั้น”

สัมภาษณ์ เรียบเรียงและถ่ายภาพ: สงวนศรี ตรีเทพประติมา

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

อ้างอิง: ๑. พุทธศาสนาไทย ในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ,

พระไพศาล วิสาโล, มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๖

๒. เสวนา “มองอนาคตผ่านฐานคิดและชีวิตท่านพุทธทาส”

งานพุทธทาส ๑๐๐ ปี: ร้อยใจ พี่ไทย ให้คืนธรรม

ห้องประชุม ๑๐๑ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

“เราต้องเดินตามท่าน และไปให้ไกลกว่าท่าน”

สุลักษณ์ ศิวรักษ์

ปัญญาชนสยาม

ผู้มีบทบาทในการนำธรรมะของท่านพุทธทาสภิกขุออกสู่ชาวต่างชาติ

อาจารย์พุทธทาสบอกว่านิพพานไปได้
คุณหรือผมไปนิพพานเดี๋ยวนี้ก็ได้ ตราบใด
ที่คุณว่างจาก ตัวกู-ของกู ก็ไปนิพพานแล้ว
อันนี้สำคัญมาก ทำให้คนเกิดกำลังใจ เพราะ
สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนเป็นอกาลิโก คือไม่มี
กำหนดกาล พระพุทธเจ้าเทศน์เมื่อ ๒๕๐๐ ปี
และท่านพุทธทาสนำกลับมา ท่านจุดชนวน
ที่สำคัญที่สุด ไม่มีใครทำได้เท่าท่าน

ผมมารู้จักท่านจริงจังเมื่อกลับมาจากเมืองนอก ตอนอายุเข้า ๓๐ แล้ว มาอ่านหนังสือ ตามรอยพระอรหันต์ หนังสือเล่มนี้ให้ข้อคิดที่แปลกไปจากหนังสือธรรมะเล่มอื่นที่เคยอ่านมา ตอนนั้นผมทำ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ก็เลยอยากไปสัมภาษณ์ท่านเอามาลง ก็ลงไปคุยกับท่าน ตอนนั้นเป็นปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๗ เพิ่งออกมาได้เพียง ๒-๓ ฉบับนะ แต่ท่านก็ได้อ่าน ปริทัศน์ แล้วท่านรู้จักผมมากกว่าที่ผมรู้จักท่าน ต่อมาอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ขอให้ผมทำหนังสือรายปีของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย เป็นภาษาอังกฤษชื่อ VISAKHA PUJA ผมก็แปลที่สัมภาษณ์ท่านไปลง VISAKHA PUJA ด้วย เขียนถึงท่านด้วย ก็รู้จักกันมาอย่างนี้

ตอนหลังผมลงไปเยี่ยมท่านที่สุราษฎร์ธานี ท่านก็ชวนไปเที่ยวเกาะสมุย เกาะแตน มีพระฝรั่งไปด้วย ท่านก็ให้ผมเป็นล่าม ตอนหลังรู้จักกันดีมากขึ้นเรื่อยๆ ท่านเมตตาผมมาก เรียกว่าสนิทสนมกันพอสมควร เมื่อท่านมาที่กรุงเทพฯ ท่านก็ให้ผมนำกล่องคลอซองบางกอกน้อยผมให้คุณอังคาร กัลยาณพงศ์ มาช่วย ท่านอยากรู้จักวัดในฝั่งธนฯ-กรุงเทพฯ ท่านดูศิลปะจิตรกรรม แล้วแปลออกมาในด้านธรรมะ

ตอนนั้นท่านกำลังทำโรงมหรสพทางวิญญาณ ท่านเห็นว่าการสื่อสารธรรมะต้องให้มันสนุก ท่านบอกดูคนโบราณเขาเก่ง เขาเขียนภาพเอาไว้ สื่อได้ การจะสื่อกับคนรุ่นใหม่ ใช้หนังสือใช้การเทศน์อย่างเดียวไม่ได้ เสียตายว่าถ้าท่านยังอยู่มาถึงยุคนี้ท่านคงใช้วีดีโอ ใช้สื่อสมัยใหม่อะไรหลายอย่าง

ท่านเอารูปเก่าๆ ภาพปริศนาธรรม มาทำคำบรรยาย ผมแปลเป็นภาษาอังกฤษเรื่อง *Teaching Dhamma by pictures: explanation of a Siamese traditional Buddhist manuscript* ท่านก็พอใจมาก รู้สึกลับแปลเป็นภาษาเยอรมันด้วย อันนี้ผมได้รับใช้ท่าน ท่านใช้ผมหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภาษาต่างประเทศ

อันแรกเรื่อง *Another Kind of Birth (ดับไม่เหลือ)* ผมช่วยกันแปลกับเพื่อนฝรั่ง หลังจากนั้น ก็เรื่อง *ภาพปริศนาธรรม* อย่างเรื่อง *Dhammic socialism (ธัมมิกสังคมนิยม)* มีทั้งเป็นภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส อันนี้ผมมีส่วนเกี่ยวข้อง ตอนมูลนิธิโตโยต้าให้ทุนแปลหนังสือภาษาไทยเป็นภาษาต่างๆ ผมก็เสนอให้เอาหนังสือท่านพุทธทาสแปลเป็นภาษาตะกาลีอก ที่ผมเกี่ยวข้องจริงๆ ก็มีที่แปลเป็นภาษาฝรั่งเศส เยอรมัน

ที่สำคัญคือท่านสอนเรื่องไม่ติดไม่ยึด ให้เข้าหาแก่นของธรรมะ ท่านไม่เห็นว่าคุณค่าตอบทั้งหมดอยู่ในพระไตรปิฎกเท่านั้น แม้พระไตรปิฎกท่านทำทนายว่าบางที่ฉีกทิ้งบ้างก็ได้ ไม่ติดยึด

รูปแบบ พระอย่างนี้มีน้อย ไม่ถือว่าของตัวดีกว่าคนอื่นหมด ท่านยกย่องมหายาน วัชรยาน ทะไล ลามะ คริสต์ อิสลาม ไม่ติดใน ตัวกู-ของกู ยิ่งตอนนี้มีปัญหาทางภาคใต้ ถ้าเอาธรรมะของท่านพุทธทาสมาประยุกต์ใช้ได้ ด้วยการให้เกียรติ ไม่เห็นเขาเป็นศัตรู อย่าเอาเยื่อไปป้าย ท่านพุทธทาสไม่เห็นใครเป็นคนละพวกกับเรา ศัตรูอยู่ในตัวเรา คือ โลก โกรธ หลง ในตัวเรา ท่านตีประเด็นพุทธธรรมชัดเจนที่สุดในบรรดาพระร่วมสมัย ในเมืองไทยไม่มีใครเกินท่าน

อีกอย่างหนึ่งท่านเป็นผู้บุกเบิก นำปริยัติกับปฏิบัติมาอยู่ด้วยกัน พระปามากไม่รู้อะไรปริยัติ พวกศึกษาเรื่องปริยัติก็ไม่ค่อยปฏิบัติ แยกกันมาแต่ลังกาแล้ว ท่านพุทธทาสเอา ๒ กระแสมารวมเข้าด้วยกัน

พระปฏิบัติมักยึดถือครูบาอาจารย์ ท่านพุทธทาสชี้ว่าแม้ไม่มีครูบาอาจารย์เราก็ปฏิบัติด้วยตัวเองได้ ไม่ใช่ท่านไม่นับถือครูบาอาจารย์ แต่ท่านไม่ยกหูชูหางว่าอาจารย์ท่านพิเศษ และท่านเห็นว่าใครก็ตามที่เข้าหาธรรมะของพระพุทธเจ้า แม้ใช้คัมภีร์เป็นหลักก็นำมาฝึกปฏิบัติได้ ปริยัติเป็นตัวนำปฏิบัติได้ ไม่มีครูบาอาจารย์ก็เข้าถึงได้ ผมว่าอันนี้เป็นคำท้าทายที่สำคัญของคนรุ่นใหม่ ยิ่งตอนนี้มีการฟันหาครูบาอาจารย์กันมากเกินไป อรหันต์ปลอมจึงเกลื่อนไปหมด พุทธพาณิชย์ ไสยศาสตร์ เป็นที่แพร่หลาย

อาจารย์พุทธทาสไม่ได้ปฏิเสธพิธีกรรม แต่ท่านพุทธทาสเตือนว่าพิธีกรรมมีทั้งคุณและโทษ อย่าไปใช้พิธีต้องใจมากเกินไป และต้องเข้าใจ ยกตัวอย่างที่สวนโมกข์ สวดมนต์แปล ทำวัตรแปล เป็นก้าวแรกที่ยังไม่มีใครทำ นอกจากพระ ชาวบ้านแถวๆ นั้นยังได้เข้าใจธรรมะไปด้วย ที่สวดกันอยู่ส่วนมากสวดกันปาวๆ ไม่รู้เรื่อง โดยเฉพาะทำวัตรเช้านี้ ทำให้เข้าใจจิต เข้าใจความไม่ติดยึด

แต่พูดกันอย่างไม่เกรงใจ ท่านก็ได้เสนอพิธีกรรมอะไรใหม่ๆ เลย ท่านยังเป็นแบบโบราณ ท่านเคยพูดว่าอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เสนอให้ท่านแต่งเป็นเพลงให้ร้อง อย่างมหายาน หรืออย่างคริสต์ เขามีเพลงร้อง ท่านเห็นด้วย แต่ท่านสนใจที่ท่านร้องเพลงไม่เป็น

ตอนหลังคณะธรรมยุติ ไปแปลเรื่องร้องเพลงเป็นมติดศิลป์ จริงๆ ไม่ใช่ การร้องเพลงให้เกิดราคะนั้นมติดศิลป์ แต่ถ้าร้องเพลงแล้วเกิดธรรมะ ให้เอาชนะข้าศึกของพรหมจรรย์ นี่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ เพราะการสังคายนาที่เรียกว่าสังคีตก็คือการร้องเพลงนั่นเอง คือร้องเพื่อให้จำง่ายขึ้น คำสอนในพระไตรปิฎกส่วนใหญ่ก็เป็นฉันทบทบทนั้นๆ เพื่อให้ท่องให้สวด ให้จำง่าย ตอนหลังเราไม่เข้าใจอันนี้ เข้าใจเรื่องร้องเพลงผิดไปอย่างน่าเสียดาย

พูดกันอย่างไม่เกรงใจแล้ว ผมว่าหลักธรรมคำสอนของท่านมีผลกระทบต่อสังคมไทยน้อย เพราะสังคมไทยหมกมุ่นอยู่ในโลก โกรธ หลง ในกามคุณ ความรุนแรง นายกรัฐมนตรีก็ไม่มีทางเข้าใจท่านพุทธทาส คนในกระแสหลักก็ไม่มีทางเข้าใจ แต่เขาจะยกย่องท่าน เพราะท่านไม่มีฤทธิ์แล้ว เหมือนอย่างเขากราบไหว้พระพุทธรูปนั่นแหละ ซึ่งเขาไม่ได้เข้าถึงพระพุทธรูปเจ้า

อาจารย์พุทธทาสต้องการให้คนเข้าถึงพระพุทธรูปเจ้า ท่านถึงกับบอกให้ทำลายพระพุทธรูปด้วยซ้ำไป ปาฐกถาสำคัญของท่านว่า พระพุทธรูปก็ในกระแสพุทธธรรม อันนี้เป็นถ้อยคำที่ทำทนายมาก แต่คนไม่เข้าใจ เพราะตอนนี้เราติดพระพุทธรูป

เมื่อในหลวงเสวยราชย์ ๕๐ ปี เราสร้างพระพุทธรูปเอาไปลังกาเต็มหมดเลย ตอนนั้นวัดในลังกาเต็มไปด้วยพระพุทธรูปไทย เหมือนร้านขายของที่เสาชิงช้า แต่เราไม่ได้เอาธรรมะไปให้ลังกาเลย นายกรัฐมนตรีลังกาก็บอกว่าฆ่าหมิพิเป็นของดี เหมือนหลวงตาคุณบอกว่าฆ่าตัดตอนพวกยาบ้าเป็นของดี หรือพระพุทธอยู่ในเวลานี้ว่าคณะกรรมกรสมานฉันท์ทำงานไม่ได้เรื่อง อันนี้เท่ากับว่าไม่มีใครได้อะไรเลยของของท่านพุทธทาสเลย

เดิมทีเดียวพระพุทธรูปก็ไม่โปรดให้มีพระพุทธรูป เรามีพระพุทธรูปเมื่อพวกกรีกมานับถือพุทธ เมื่ออเล็กซานเดอร์ตีเข้ามา เขาเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้าเป็นคน เขาก็สร้างเป็นรูปคนขึ้นมา ก่อนนั้นไม่ใช่ ไปดูที่สวนโมกข์ได้เลย ภาพพุทธประวัติที่อยู่รอบโรงแรมรศพทางวิญญานไม่มีพระพุทธรูปเลย ประสูติเป็นรูปพระบาท ตรัสรู้ก็มีแต่แท่นใต้ต้นไม้ แสดงปฐมเทศนาก็มีแต่วงล้อธรรมจักร เพราะคนแต่ก่อนเขาฉลาดเฉลียวมาก รูปนี้มีโอกาสที่คนจะยึดติดในรูป

ท่านพุทธทาสบอกว่า พระพุทธรูปเป็นเพียงสัญลักษณ์ ไม่ใช่พระพุทธรูปเจ้า แต่คนส่วนมากไม่เข้าใจ ไม่เพียงเท่านั้น พระพุทธรูปยังกลายเป็นพระแก้วมรกต พระพุทธรชินราช ฯลฯ ไปบนบานศาลกล่าวกัน เอาละครไปถวาย เลอะมากนะ แต่คณะสงฆ์ไม่เคยออกมาปกป้องหรือทำอะไรเลย ในขณะที่ คณะสงฆ์ยังสนับสนุนพุทธพาณิชย์ เจ้าอาวาสวัดสุทัศนฯขายพระจนจำรวยมาก วัดบวรนิเวศขายพระภปร. นี้กรรมกรมหาเถรฯ ทั้งนั้น ยังไม่พูดถึงหลวงตาคุณอะไรต่างๆ คนก็เลยไม่รู้ว่าจะไรกันแน่ พุทธชินราช ทำไม่ต้องเอาไก่ เอาเหล้าไปเซ่น คนทั่วไปไม่รู้เรื่อง ในแง่นี้ พระพุทธรูปจึงกีดกันวิถีพุทธธรรม

เพราะพุทธธรรมนั้นทำให้คนตื่น ใจคนหลุดพ้น เข้าหาความเป็นพุทธ แต่พุทธรูปไปมอมเมาว่าปกป้องคุณได้ ไม่ให้ตกเรือบิน ขอหวย อะไรต่างๆ เลอะเทอะมาก ในเรื่องนี้ท่านชมว่าในอิสลามเขาไม่ให้มีรูปเคารพ

ที่สวนโมกข์ท่านบอกให้กราบพระพุทธรูปเจ้าลงไปบนดินบนหินนั่นแหละ ที่ไหนก็มีพุทธะ คนจะเข้าใจอย่างนี้ได้ต้องมีความลึกซึ้ง

ธรรมะของท่านลึกซึ้ง จะเข้าถึงได้ ต้องลดความเห็นแก่ตัว แต่ไม่ว่าพระหรือฆราวาส ในเมืองไทยมีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง วัดเวลานี้เต็มไปด้วยวัดดู สิ่งเดียวที่วัดไม่ได้สร้างคือคน ไม่ได้สร้างพระสร้างเถระรุ่นใหม่ ให้มีความเบิกบานพอใจในชีวิตพรหมจรรย์ พระส่วนใหญ่ใช้การบวชเป็นทางผ่าน ห่มผ้าเหลืองเพื่อหากินฟรีๆ และส่วนใหญ่ก็เป็นอลัชชี ไม่มี恙อายุ ถ้าเข้าใจท่านพุทธทาส ท่านไม่ได้เน้นปริมาณของพระ ท่านเน้นคุณภาพ พุทธศาสนิกชนก็เช่นเดียวกัน ท่านเน้นที่คุณภาพ แต่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เริ่มจากคนจำนวนน้อยเสมอ ถ้าคนจำนวนน้อยเริ่ม ก็จะได้ผล สวนโมกข์ก็เริ่มจากพระมหาเจี๊ยมองค์เดียว เมืองไทยเจี๊ยมเน้นปริมาณ เรายังห่างไกลจากคำสอนของท่านเยอะ ท่านให้เรารู้ตื่นจากความโลภ โกรธ หลง แต่ทั้งพระทั้งฆราวาสเวลานี้เต็มไปด้วยความโลภ โกรธ หลง แก่งแย่งชิงดีกัน

ในวาระ ๑๐๐ ปีของท่าน เขาคงจัดงานฉลองกันสนุกๆ มีปาร์ตี้ มีอภิปราย แต่ที่เข้าหาสาระเป็นไปได้ยาก เป็นที่น่าเสียดายว่าสวนโมกข์ที่ท่านเริ่มไว้ก็มีผู้สานต่อน้อย

มหาเจี๊ยม อินทปญฺโญ ตายไปแล้ว พระธรรมโกศาจารย์ตายแล้ว แต่ความเป็นทาส ผู้รับใช้พระพุทธรูปจะตายได้อย่างไร ท่านเป็นทาสที่นำเรา ทุกคนเป็นทาสพระพุทธรูปได้ ถ้าเดินตามท่าน แต่ตอนนี้เราเป็นทาสเงิน ทาสอำนาจ เป็นทาสกิเลส เรารับศีล พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ เป็นพิธีกรรมเท่านั้นเอง ถ้าเรารับสิ่งนั้นเข้ามาในชีวิตจริง คือเราต้องการพุทธะ เราต้องการความตื่น เงินทอง ชื่อเสียง เป็นของเล็ก ไม่ใช่สิ่งสำคัญ รั้มมัง สาระณัง คัจฉามิ หนทางซึ่งชื่อสัตย์ สุจริต ไม่มีความรุนแรง เป็นอหิงสธรรม คนเห็นแก่ตัวน้อยเท่าใด ยิ่งเห็นพระธรรมมากขึ้นเท่านั้น และ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ เราต้องอยู่อย่างเป็นชุมชน เสมอภาค ภราดรภาพ และเพื่อเสรีภาพจากความโลภ โกรธ หลง อยู่อย่างบรรสานสอดคล้องกับตัวเอง กับเพื่อนมนุษย์กับชุมชน กับธรรมชาติทั้งหมด แต่เรารับศีลเสร็จก็กินเหล้า ฆ่าสัตว์ หรือไม่ฆ่าเองก็ให้คนอื่นฆ่า พุทธทาสจะตายได้อย่างไร เพราะท่านนำเราไปสู่พุทธะ ธรรมะ สังฆะ ในรอบ ๑๐๐ ปีนี้ไม่มีใครทำได้เท่าท่าน

ผมเป็นคนเสนอยูเนสโก ผมเสนอในฐานะประธานมูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป ซึ่งอุดหนุนการศึกษา ศิลปะวัฒนธรรม ของชาติ และนานาชาติ ผ่านทางกระทรวงศึกษา ซึ่งมียูเนสโกไทยอยู่ในนั้น ผมเห็นเขายกยักกันอยู่ก็กลัวจะเหลวอีก ผมเห็นตัวอย่างมาแล้วคราวอาจารย์ศิลป์ พีระศรี ผมเคยเสนอให้กรมศิลปากรเสนอไป เผอิญอาจารย์ศิลป์เกิดปีเดียวกับ

สมเด็จพระราชาบิดา เมื่อเสนอพระราชบิดาแล้วก็ไม่มีใครกล้าเสนออาจารย์ศิลา ในคราวอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ก็เช่นเดียวกัน ก็มีคนพยายามจะถีบชื่ออาจารย์ปรีดีออก ผมก็ต่อสู้ทุกชั้นตอนจนได้มา แต่อาจารย์พุทธทาสนี่ผมไม่ต้องต่อสู้มาก เพราะตอนนี้อาจารย์พุทธทาสท่านไม่มีศรัทธาแล้ว ยูเนสโกไทยเสนอผ่านไปยูเนสโกปารีส แล้วเขาก็ลงมติรับและประกาศยกย่องท่านเป็นบุคคลสำคัญของโลก เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๔๘

ช่วงที่ท่านยังหนุ่มๆ พวกอภิธรรมโจมตีท่านมาก เพียงท่านบอกว่าอภิธรรมไม่ใช่พุทธพจน์ พวกนั้นโกรธท่านมาก ก็ตอนสังคายนาครั้งแรก พระไตรปิฎกมีแต่พระธรรมวินัย พระธรรมคือพระสูตร พระอานนท์แสดงในที่ประชุม แล้วพระสงฆ์ทั้งหมดยืนยันว่าถูกต้อง นี่คือพระสูตร พระวินัยนั้นพระอุบาลีเป็นผู้แสดง พระอภิธรรมยังไม่มีจนสังคายนาครั้งที่สาม จึงปรับระเบียบบางอย่างให้ง่ายขึ้น หัวข้อธรรมสำคัญๆ เรียกว่าอภิธรรม คณะสงฆ์สมัยพระเจ้าอโศกพิจารณา ยกขึ้นมาเช่น กถาวัตถุ นี่ชัดเจนว่าแต่งหลังปรินิพพาน ๓๐๐ ปี อันนี้เป็นความรู้ที่ทุกคนที่ศึกษา รู้เรื่องข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างนี้ ท่านพุทธทาสว่าเป็นส่วนเกิน ไม่ต้องรู้เรื่องนี้ให้ลึกซึ้งก็ตรัสรู้ได้ เพียงไม่เห็นแก่ตัว ไม่ติดยึด ประโยคเดียว “ทุกสิ่งทั้งหลายไม่ควรติดยึด” เท่านั้นแหละหัวใจอยู่ตรงนี้

คนไปติดใน ตัวกู-ของกู อันนี้เป็นพื้นฐานที่เราได้จากตะวันตก เรอเน่ เดส์คาร์ต บิดาปรัชญาสมัยใหม่ บอกว่า “เพราะฉันคิดได้ จึงเป็นตัวฉัน” อันนี้เป็นต้นตอของ ตัวกู-ของกู บัจเจกบุคคล ผมจะต้องแย้งว่าคุณ ตัวกู-ของกู อันตรายตรงนี้

ศาสนาพุทธไม่มีรับ ตัวกู-ของกู มันเป็นอนัตตา ทุกอย่างมันเปลี่ยนแปลง เป็นอนิจจัง เป็นทุกขัง สามัญลักษณะ เป็นไตรลักษณ์ ซึ่งอาจารย์พุทธทาสเอามาสอนใหม่ กระตุ้นให้คนตื่นจาก ตัวกู-ของกู ให้เป็น ความว่าง นี่ก็มีในพระไตรปิฎก

ในสมัยท่าน คณะสงฆ์กระแสหลักเชื่อว่าพระนิพพานเป็นไปไม่ได้แล้ว คนถือพุทธอยู่ไปเพื่อไปสวรรค์ หรืออย่างเก่งก็ได้แค่อโศกานันท์ อาจารย์พุทธทาสบอกว่านิพพานไปได้ คุณหรือผมไปนิพพานเดี๋ยวนี้ก็ได้ แต่เป็นนิพพานประเดี๋ยวเดียว トラบโดที่คุณว่างจาก ตัวกู-ของกู ก็ไปนิพพานแล้ว อันนี้สำคัญมาก ทำให้คนเกิดกำลังใจ เพราะสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนเป็นอภิลิโก คือไม่มีกำหนดกาล พระพุทธเจ้าเทศน์เมื่อ ๒๕๐๐ ปี และท่านพุทธทาสนำกลับมา ท่านจุดชนวนที่สำคัญที่สุด ไม่มีใครทำได้เท่าท่าน

และในวาระโอกาสร้อยปีท่านพุทธทาส น่าจะนำเพลงมาประยุกต์พิธีกรรม ในแง่นี้ จิน ทิเบต ลังกา เขาตีกันว่าเรา แม้กระทั่ง พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ เขาก็ทำเป็นเพลง น่าสนใจมาก

๒๖ ตามรอยเมธีพุทธทาส ๓๐ ปีจากไป ๓๐ แรงแบบกาลใจให้ก้าวตาม

ไม่จำเป็นต้องเป็นของเก่าอย่างเดียว เพราะเมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเรียบเรียงหนังสือแบบเรียนเร็ว ครั้งจัดระบบโรงเรียนใหม่ก็ขอให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารียงกูร) แต่ง “องค์ใดพระสัมพุทธ-ธ วิสุทธิเกษมศานต์...” นี้ในรัชกาลที่ ๕ ถือเป็นของใหม่ แต่เดี๋ยวนี้เด็กฟังไม่รู้เรื่องแล้ว คงต้องใช้ภาษาสมัยใหม่แล้ว

พิธีกรรมต่างๆ ต้องให้ร่วมสมัยอยู่เรื่อย ให้กินใจคนร่วมสมัยจึงจะได้ผล เรื่องนี้อาจารย์พุทธทาสค่อนข้างนำพอสมควร แต่ก็ยังนำไปไม่ไกลพอ เราต้องเดินตามท่านและไปให้ไกลกว่าท่าน ซึ่งท่านจะไม่รังเกียจเลย แต่บางทีลูกศิษย์ลูกหา รู้สึกว่าต้องปกป้องท่านมากเกินไป กลัวเราจะเดินก้าวหน้าเกินท่านไป แต่ท่านไม่รังเกียจเลย ใครจะเดินก้าวหน้าไปกว่าท่าน ท่านยินดี เพราะเป็นการเดินตามกระแสของธรรมชาติ ปล่อยให้คนตื่นจากกิเลส ลดความเห็นแก่ตัว ท่านพุทธทาสใจกว้างมากในเรื่องนี้

สัมภาษณ์ เรียบเรียงและถ่ายภาพ (หน้า ๒): ฝน หวานไฟ

ภาพ: รายการเกษตรสนทนา (หน้า ๑)

๓๐ ตุลาคม ๒๕๔๘

“ถ่านที่ดับเย็น ก็เรียกว่าถ่านนั้นนิพพาน”

ศ. น.พ. ประเวศ วะสี

ภาษฏากรอาวุโส

นิพพาน แปลว่า สงบเย็น เป็นคำธรรมดา เหมือนถ่านที่ดับเย็นก็เรียกว่าถ่านนั้นนิพพาน สงบเย็น อสงบจากเรื่องเห็นแก่ตัว ตรงนี้ไม่ได้ยาก เพราะมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวก็จริง แต่ไม่ใช่ธรรมชาติ มนุษย์มีธรรมชาติความดีอยู่ในตัวทุกคน และบางท่าน บอกว่ามนุษย์มีแสงแห่งโพธิช้อนอยู่ในตัว

เมื่อเราทำความดีเราให้อะไรกับคนอื่น ไป เกตุดู เราสงบเย็น ยามไหนเราไม่เห็นแก่ตัวเรา ความสุข มีความเป็นอิสระ แล้วทำอย่างไรจะ ก้เกิดบ่อยขึ้นเกิดนานขึ้น ตกลงท่านก็บอกว่ามัน ึ่งใช้เรื่องไกลตัว ตรงนี้สำคัญ สิ่งที่จะมาต่อสู้กับ ทัศนียมหรือเงินนิยม ซึ่งกำลังทำร้ายมนุษย์อย่าง รุนแรงทั่วโลก ไม่มีวิธีอื่น เพราะไม่มีพลังพอ

สำหรับผม อาจารย์พุทธทาสเป็นมหาบุรุษรวมสมัยที่หาได้ยาก ท่านเกิดมาในสมัยที่เรา
ยังทันเห็นท่าน รับฟังคำสอนของท่าน สิ่งที่ท่านค้นคว้าค้นพบแล้วก็พยายามนำมาอธิบายให้คน
สมัยใหม่ได้เข้าใจ ถือเป็นเรื่องยิ่งใหญ่มาก

ท่านอาจารย์พุทธทาสนั้นเป็นคนสายตาไกล มองเห็นนานแล้วว่าโลกนี้มีวิกฤติ คนอื่นเพิ่ง
พูดตอนนี้ แต่ท่านอาจารย์พุทธทาสพูดมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ ว่าโลกวิกฤติแล้ว พยายามคล้ายๆ
ตะโกนบอก ที่ว่า “โลกวิกฤติแล้วโว้ย” หรืออะไรทำนองนั้น บางครั้งท่านจะมีคำอย่างนี้ ซึ่ง
แปลว่าท่านเห็นการณ์ไกลมาก ขณะนั้นบ้านเมืองเราผู้คนก็ไม่ค่อยเข้าใจอะไร เพิ่งจะมีการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ แต่ท่านอาจารย์พุทธทาสเห็นแล้วว่าโลกที่หมุนจี้แบบนี้
มันไปไม่ได้

หลังจากนั้นผ่านมาตั้ง ๖๐-๗๐ ปี เราก็เห็นว่าโลกวิ่งเข้าไปสู่วิกฤติมากขึ้นเรื่อยๆ จน
กระทั่งขณะนี้ในแต่ละวันตกมีคนพูดกันมากกว่า ไปไม่ได้แล้ว วิกฤติแล้ว ไม่มีทางรอด นอกจาก
มนุษย์จะปฏิวัติทางจิตวิญญาณหรือปฏิวัติจิตสำนึกใหม่ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ท่านได้พูดไว้

คำสอนของท่านมีต่างๆ นานา เป็นสิ่งที่ท่านค้นคว้า เรียกว่า สกัลดเพชรออกมาจาก
พระไตรปิฎก เป็นขุมทรัพย์แห่งปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่ท่านสร้างไว้ ท่านเองมีศิลปะในการแสดง
มีความงามอยู่ในนั้น แล้วยังมีเรื่องมิติทางจิตวิญญาณสูง ไม่ใช่วิชาการล้วนๆ เหมือนวิชาการ
กระดาษ

โลกจะดำเนินไปในภพภูมิเดิมคือภพภูมิทางวัตถุนิยม ไม่ได้แล้ว เกิดการติดขัดอยู่ และ
เมื่อติดมันก็วิกฤติอย่างนั้น จึงต้องเปลี่ยนภพภูมิ โดยยกภพภูมิขึ้น จากภพภูมิทางวัตถุ ไปสู่ภพ
ภูมิที่ท่านเรียกว่า ทางจิตวิญญาณ หรือเลื่อนขึ้นไปสู่การมีจิตใจสูง มีจิตใจเป็นมนุษย์ มันเลี้ยง
ไม่พันแล้ว

เพราะฉะนั้นในโอกาส ๑๐๐ ปี ที่คนระลึกถึงท่าน ก็ควรจะศึกษาเรื่องอาจารย์พุทธทาส
ให้มากที่สุด คือพยายามศึกษาพุทธธรรมกันให้กว้างขวาง ให้มาก ให้ลึก คิดว่าตรงนี้เป็น
จุดสำคัญที่สุด

ที่ท่านได้มอบ มรดกธรรมไว้ ๓ ประการ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ อยากให้คนได้เห็นสิ่งที่ท่านมอบไว้แล้วก็เข้าใจด้วย คือ

- ข้อที่ ๑ อยากให้ศาสนิกของแต่ละศาสนาทำความเข้าใจในหัวใจหรือในแก่นความสำคัญของศาสนาของตนๆ บางทีเราไปติดอยู่ที่กระพี้แล้วก็ไปทะเลาะกัน แต่ถ้าเข้าไปถึงแก่นแล้วจะเหมือนกัน ตรงนี้ท่านรู้ ท่านจึงบอกมาให้ศาสนิกของแต่ละศาสนา ทำความเข้าใจศาสนาของตนๆ
- ข้อที่ ๒ มีความร่วมมือระหว่างศาสนา เราเห็นแล้วว่าทะเลาะกันเยอะ บางทีฆ่ากันตาย มีความรุนแรงเรื่องศาสนา ไม่มีความร่วมมือระหว่างศาสนา
- ข้อที่ ๓ ให้ช่วยกันดึงมนุษย์ออกจากวัตถุนิยม ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่หนีไม่พ้น อันนี้คือการยกภพภูมิออกจากภพภูมิทางวัตถุ ขึ้นไปสู่ภพภูมิที่สูงขึ้น ภพภูมิของความ เป็นมนุษย์ ถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ท่านมอบไว้

เพราะฉะนั้นหากจะระลึกถึงท่านในโอกาส ๑๐๐ ปี ก็ให้ศึกษาประวัติของท่าน ท่านเป็นใครอยู่ที่ไหน ท่านสอนอะไร ถ้าจะเอาดีๆ ก่อน ว่าท่านเป็นใคร ท่านสอนอะไร แล้วก็ให้ลึกซึ้งพยายามทำความเข้าใจสิ่งที่ท่านสอนมากขึ้นๆ ขยายตัวออกไปให้มากๆ ศึกษาพุทธธรรมกัน

แต่ขณะเดียวกัน เราก็ไม่ได้เกลียดศาสนาอื่น ทำอย่างที่ท่านสอนไว้ เป็นคนใจกว้างรักเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าใครจะเป็นอะไร ที่ไหน เราก็ทำอย่างนี้ให้มากขึ้นๆ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเราเอง ในครอบครัว ในที่ทำงาน ในประเทศ และต่อไปก็ในโลก

จริงๆ เรามีของดี และบางเรื่องเป็นเรื่องดีกว่าฝรั่งมากมาย พุทธศาสนาถึงจะมีปัญหาอย่างไรก็ยังมีรากฐานอยู่ และเรามีท่านอาจารย์พุทธทาส ซึ่งเป็นปราชญ์ที่หาไม่ได้แล้วในโลก อยู่ร่วมยุคสมัยกับเรา แล้วทำไมเราจึงไม่ใส่ใจที่จะศึกษา พระพุทธเจ้า ๒๕๐๐ ปี ไม่มีใครเคยเห็นพระองค์ แต่ท่านอาจารย์พุทธทาสเรายังเห็นหลักๆ อยู่ น่าจะนำตรงนี้มาศึกษา ก่อให้เกิดศรัทธา เกิดความปิติ และเกิดการเรียนรู้

ผมเองได้ศึกษางานของท่านอาจารย์พุทธทาสมาก ศึกษาแล้วก็เกิดความปิติ เข้าใจว่าท่านสอนอะไร ท่านพูดอะไร เป็นเหตุเป็นผล เป็นความงามไปหมด

ท่านจับหลักสำคัญๆ แล้วยกขึ้นมา ตรงไหนสำคัญท่านย้ำแล้วย้ำอีก ไม่ใช่วิชาการที่เห็นเป็นพรืดไปแบบนั้น ตรงไหนสำคัญนี่เหมือนท่านบอมบ์ บอมบ์แล้วบอมบ์อีกอยู่ในเรื่องนั้น

ซึ่งทำให้เราเข้าใจจุดที่สำคัญ อย่างเรื่อง อิทัปปัจจยตา คนอื่นเขาอาจจะผ่านไป แต่ว่าท่านจับมาเป็นหนังสือเล่มใหญ่ เราอ่านไปแล้วมันเข้ามาเป็นกระแส กระแสนี้เปลี่ยนแปลงตัวเรา

เดิมเราเกี่ยวข้องกับอะไรก็เป็นไปด้วยอารมณ์ แต่ อิทัปปัจจยตา เปลี่ยนให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วยปัญญา เมื่อความโกรธ ความเกลียดลดน้อยลงไป อยู่เป็นสุข ตัวเราเป็นสุข เห็นอะไรก็เห็นอย่างที่ท่านว่า ตถาคตา เป็นเช่นนั้นเอง เพราะมีเหตุปัจจัยให้มันเป็นเช่นนั้น อันนี้เป็นยอดแล้ว เป็นยอดทางปัญญา พอเรารู้เท่าทัน เราก็เกิดการเปลี่ยนแปลง เหมือนเกิดใหม่ เป็นอีกคนหนึ่งเลยหากว่าเราเข้าใจสิ่งนี้

พอเกิดขึ้นกับตัวเอง ก็จะทำให้เกิดความสุข ความสงบ ความอิสระ ทุกอย่าง เราจะมองอะไรก็เห็นเชื่อมโยงไปทั้งหมด และอยากให้คนอื่นเห็นบ้าง

เราเรียนทุกวันนี้เพียงเพื่อรู้สิ่งที่อยู่ภายนอกตัว เหมือนเป็นอารมณ์มาแต่งตัวให้ดูสวยกว่าคนอื่น แต่จิตใจไม่ได้เปลี่ยนหรือจิตใจอาจจะเลวลงก็ได้ การเรียนรู้ที่ดีควรจะเชื่อมโยงกับเรื่องภายในตัวเองว่าเราศึกษาอะไร เรียนรู้อะไร ก็ให้เราเป็นคนดีขึ้น เป็นคนมีความสุขขึ้นด้วย

มนุษย์มีศักยภาพสูงมาก มีเซลล์สมองอยู่แสนล้านตัว แต่ละตัวเชื่อมโยงกับตัวอื่นประมาณ ๗๐,๐๐๐ ตัว สมองของเราเป็นโครงสร้างที่วิจิตรที่สุดในจักรวาล แต่การเรียนรู้ที่เรามีอยู่ในปัจจุบันใช้ประโยชน์จากสิ่งนี้เพียงน้อยนิด แล้วไปผิดทาง

มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงมาก ให้บรรลุอะไรก็ได้ ให้บรรลุความจริง บรรลุความงาม บรรลุความดี คือเกิดมิตรภาพต่อสรรพสิ่ง มีมิตรภาพอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์ต่อธรรมชาติ เราเรียนรู้ที่จะเจออิสรภาพหรือความสุขได้ทั้งคืน ด้วยสมองที่เรามี แต่ว่าวิธีการเรียนรู้ที่เรามีอยู่ไม่ไปสู่สิ่งเหล่านี้

อยากเห็นคนมาศึกษาท่านอาจารย์ สมมุติว่าถ้าเป็นคนใหม่มาศึกษาเที่ยวเดียวไม่เข้าใจ ลองอีก ศึกษาไป ศึกษาไป จะเข้าใจขึ้นเรื่อยๆ เพราะท่านสร้างไว้มากเหลือเกิน เรื่องนั้นเรื่องนี้ ชอบเรื่องไหน มีหลายสำนวน หลายเรื่อง ยังไม่เข้าใจเรื่องนี้ อ่านเรื่องนั้นก็ได้อ้อ แต่ในที่สุดจะเชื่อมโยงกันหมด เป็นเรื่องเดียวกันหมดเลยที่ท่านสอนไว้ แล้วท่านก็ให้กำลังใจอย่างดี

เพราะบางครั้งเราไปพูดกันให้ยากเกิน “นิพพานเป็นเมืองแก้ว อยู่ไกลไปไม่ถึงหรอก อีกแสนชาติไม่ถึงหรอก” ท่านว่า “อ้าว ทุกคนเคยแล้วทั้งนั้นนะ นิพพานแล้วทั้งนั้น นิพพานชิมลอง”

อันนี้ให้กำลังใจอย่างแรง ทำให้นึกถึงตัวเอง เดิมก็ไปนึกถึงโน่น ต้องไปหาอาจารย์ผู้พิเศษที่นั่น ที่นี้พระอรหันต์ที่ไหน ไม่รู้ว่าไปหาที่ไหน ก็อยู่ที่ตัวเองนี่แหละ ตัวเองมีเชื้ออยู่แล้ว เพราะว่าเรา ไม่ได้เห็นแก่ตัวตลอดเวลา ท่านบอก “มันอยู่ที่ปลายจมูก” ถ้าเห็นตรงนี้ก็เกิดกำลังใจว่า ใช้ เราก็ เคยเจอ เราก็เจอได้

นิพพาน แปลว่า สงบเย็น เป็นคำธรรมดาเหมือนถ่านที่ดับเย็น ก็เรียกว่าถ่านนั้นนิพพาน สงบเย็น คือสงบจากเรื่องเห็นแก่ตัว ตรงนี้ไม่ได้ยาก เพราะมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวก็จริง แต่ ไม่ใช่ธรรมชาติ มนุษย์มีธรรมชาติความดีอยู่ในตัวทุกคน และบางท่านก็บอกว่ามนุษย์มีแสงแห่ง โภชิตซ่อนอยู่ในตัว

เมื่อเราทำความดีเราให้อะไรกับคนอื่น ไปสังเกตดู เราสงบเย็น ยามไหนเราไม่เห็นแก่ตัว เรามีความสุข มีความเป็นอิสระ แล้วทำอย่างไรจะให้เกิดบ่อยขึ้น เกิดนานขึ้น ตกกลางท่านก็บอก ว่ามันไม่ใช่เรื่องไกลตัว

ตรงนี้สำคัญ สิ่งที่จะมาต่อสู้กับวัตถุนิยมหรือเงินนิยม ซึ่งกำลังทำร้ายมนุษย์อย่างรุนแรง ทั่วโลก ไม่มีวิธีอื่น เพราะไม่มีพลังพอ

ตรงนี้คิดว่าเป็นทางที่เราทุกคนจะทำได้ เพราะมีเชื้ออยู่ในตัวแล้ว ทุกคนมีเชื้อความดีอยู่ในตัวแล้ว ให้กำลังใจ และจากนี้มันก็จะต่อไป จะพัฒนาไปเรื่อยๆ

และอีกเรื่องที่เกิดจากท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านจะถือทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ เรียนรู้ จากทุกอย่างที่อยู่รอบตัวท่าน เรียนรู้จากไก่ จากปลา จากนก จากคน จากความเจ็บไข้ ทุกอย่าง ท่านเรียกว่าทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ เพราะฉะนั้น เราเรียนรู้ทุกวัน ให้เราเป็นคนฉลาดขึ้นและเป็น คนดีขึ้น ท่านเป็นตัวอย่างของบุคคลที่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

ท่านเพียงองค์เดียวจึงมีความสำคัญเหลือเกิน เป็นการแสดงว่ามนุษย์เราถ้าเป็นมนุษย์ เรียนรู้ เหมือนพระพุทธเจ้าเป็นองค์ปฐม เมื่อพระพุทธเจ้าบรรลุนิพพานโลกธาตุก็สั่นสะเทือน เพราะบังเกิดสิ่งใหม่ขึ้นแล้ว

มนุษย์แต่ก่อนไม่เคยคิดพึ่งตนเอง คิดพึ่งแต่ภูเข พึ่งป่าไม้ พึ่งทะเล พึ่งเทวดา พระอินทร์ พระพรหม แต่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้นี้เป็นการประกาศใหม่ เป็นของใหม่เลย ว่ามนุษย์สามารถ

๓๒ ตามรอยเมธีพุทธทาส ๓๐ ปีจากไป ๓๐ แรงแบนคาลใจให้ก้าวตาม

เรียนรู้ที่จะเป็นอิสระ และพึ่งตนเองได้โดยสมบูรณ์ เป็นการเปลี่ยน หากจะพูดในภาษาปัจจุบัน ก็ว่า เปลี่ยนแนวคิดใหม่อย่างสิ้นเชิง จากมนุษย์ที่พึ่งตนเองไม่ได้ มาเป็นมนุษย์พึ่งตนเองได้ แล้วมนุษย์จะมีค่าสูงกว่าเทวดาเสียอีก เพราะว่าเทวดา พระอินทร์ พระพรหมล้วนมาให้ไว้ พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นมนุษย์แต่สามารถบรรลุธรรมได้ด้วยการศึกษา

ตัวอย่างท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านว่าท่านเป็นทาสของพระพุทธเจ้า ท่านก็ตามรอยอย่างนี้มา และท่านเป็นบุคคลเรียนรู้ แล้วเราก็เห็นว่าพอท่านเรียนรู้แล้วท่านมีศักยภาพมาก

เพราะฉะนั้นบุคคลอื่น ถ้าพยายามเอาอย่างท่าน พยายามเรียนรู้ตามอัธยาของตนๆ ก็จะเป็นคนมีค่าขึ้นทั้งสิ้น เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ นี่เป็นความงามที่ผมเห็น และรู้สึกว่าคุณยังอยู่ ไม่ได้ไปไหน

ถ้าเราศึกษาจนเข้าใจ พุทธทาสธรรม อาจจะมีเรียกอย่างนั้น ธรรมะของท่านก็อยู่ทุกหนทุกแห่ง อยู่ในเครื่องเทพที่กำลังบันทึกเสียง อยู่ในอากาศ อยู่ในต้นไม้ใบหญ้า

เพราะฉะนั้นที่ว่า พุทธทาสไม่ตาย นั้นหมายความว่าท่านอยู่ในทุกหนทุกแห่ง คือสิ่งที่ท่านกระทำ ธรรมะ กับ ธรรมชาติ ก็กลายเป็นเรื่องเดียวกัน

เรียบเรียง: กริช วัฒนกาล

ภาพ: จากหนังสือ เสขิยธรรม. ฉบับที่ ๕๓ ปีที่ ๑๒ กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๕๕

อ้างอิง: ๑. "จะรำลึกสิ่งใดในโอกาส ๑๐๐ ปี ชาตกาลพุทธทาสภิกขุ" บทสัมภาษณ์ น.พ.ประเวศ วะสี

ณ ห้องประชุมจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ บริพัตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕ โดย กลุ่มพุทธทาสศึกษา

๒. ถอดเทปบันทึกเสียงการเสวนาในโครงการธรรมโฆษณศึกษาเรื่อง "อิทัปปัจจยตา" โดย น.พ.ประเวศ วะสี

วันเสาร์ที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๕๗ ณ อาคารมงคลสันติ องครักษ์ จ.นครนายก

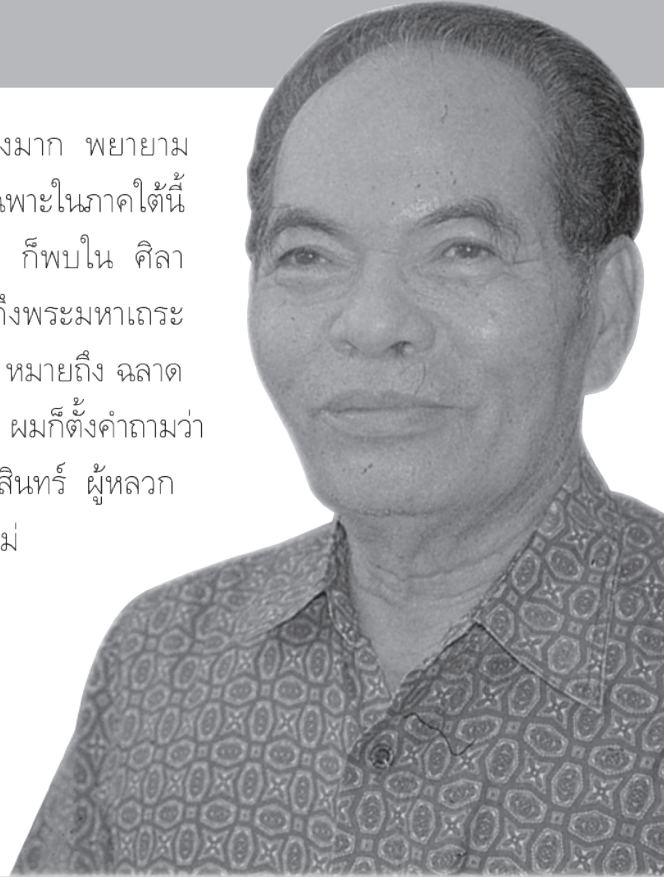
พุทธทาสภิกขุ: ผู้หลวก ลูกแต่ศรีธรรมราช มุมมองและการค้นคว้าจากนักวิชาการแห่งทักษิณคดี

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อดีตผู้อำนวยการสถาบันทักษิณคดี นักวิจัยอิสระ

ผมสนใจเรื่องพระพุทธรูปศาสนามากมาย พยายามจะไปดูตั้งแต่แรกเห็นว่าพุทธรูปศาสนาโดยเฉพาะในภาคใต้ที่มีพัฒนาการหรือมีสถานภาพอย่างไรบ้าง ก็พบใน ศิลาลจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงกล่าวถึงพระมหาเถระผู้ใหญ่ว่า หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ (หลวก หมายถึง ฉลาดหลักแหลม) “ทุกคนลูกแต่ศรีธรรมราชมา” ผมก็ตั้งคำถามว่า ตั้งแต่กรุงสุโขทัยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้หลวกทางพุทธรูปศาสนาในภาคใต้ยังมีอยู่บ้างหรือไม่

จากที่ได้ศึกษาละเอียดทั้งวรรณกรรมท้องถิ่น ทั้งประวัติวรรณคดี ประวัติศาสตร์ ก็พบว่า ผู้ที่น่าจะได้ชื่อว่าเป็นผู้หลวก คนที่ ๑ คือหลวงพ่อดุสิต คนที่ ๒ คือพระอุดมปิฎก และคนที่ ๓ ก็คือท่านพุทธทาส ซึ่งผมได้ตั้งคำถามต่อไปว่า ท่านหลวกทางไหน หลวกได้อย่างไร ผมจึงพยายามมาดูว่าหนังสือที่เป็นแก่นธรรมจริงๆ ที่คิดว่าท่านพุทธทาสและบรรดาพระเถระทั้งหลาย ได้ศึกษามีอยู่มากไหม พอค้นไปก็พบเรื่อง “พระปรมาัตถธรรม คำกาพย์” ที่มีจารไว้เป็นทั้งขอมและทั้งบาลี เป็นธรรมะชั้นสูงสอดคล้องกับลัทธิลังกาวงศ์ แล้วก็แพร่หลายมากในป่าช้าได้ เท่าที่พบต้นฉบับอยู่เดี๋ยวนี้มีเกือบ ๒๐-๓๐ ส่วนวน ซึ่งเป็นหนังสือที่ผมชอบมาก เพราะเป็นธรรมะง่าย ๆ แต่ลึกซึ้งกินใจ อย่างเช่น พอพูดว่าโสดาบันคืออะไร ก็ว่าเป็นโสดาด้วยใจ

ผมพยายามศึกษามาตั้ง ๓๐ ปีครับ ในที่สุดผมเขียนเป็นหนังสือเรื่อง *เปิดปกบุคชาวาสาวผู้หลวก* พิมพ์โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ บุคชาวาสาวหมายถึงหนังสือที่เป็นสมุดข่อย สาวผู้หลวก คือ ค้นคว้าเรื่องของผู้ที่เป็นปราชญ์

ผมพบว่าเรื่อง “พระปรมาัตถธรรม คำกาพย์” นั้น ท่านพุทธทาสเองก็ได้ศึกษาเรื่องนี้ ๑ ส่วนวน เมื่อนำมาตรวจสอบกับฉบับอื่นๆ พบว่าเป็นต้นฉบับเดิมฉบับเดียวกัน ผมจึงถือว่าน่าจะอนุมานได้ว่ากรรมวิธีที่สอนการเป็นปราชญ์ในเล่มนี้ ท่านพุทธทาสน่าจะได้รับการพบ แล้วน่าจะให้มีสวนฝักฝน หรือฝักมาก่อน และ/หรือสอดคล้องกันพอดี

เมื่อเชื่อมโยงมาตอบคำถามว่าท่านพุทธทาสหลวก หรือมีความเป็นปราชญ์ได้อย่างไร สิ่งที่ค้นพบ คือหนังสือนี้แนะนำไว้ว่า ความเป็นปราชญ์นั้นต้องหมั่นเขียน หมั่นเรียน หมั่นเมตตาภาวนา ต้องศึกษาอย่างกว้างขวาง ให้เข้าใจแล้วจำได้ ที่สำคัญคือ ต้องปฏิบัติตาม

สิ่งที่ต้องศึกษามีทั้งทางคติโลกและคติธรรม คติโลกถ้าสรุปกันเดี๋ยวนี้อาจจะถือว่า ต้องเข้าใจวัฒนธรรมพื้นบ้านหรือเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องมีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์และอสังการศาสตร์ คือศาสตร์ของการแต่ง การเรียบเรียงภาษาให้มันสละสลวย และนิเทศน์ศาสตร์ คือการที่จะชี้แนะผู้อื่น ผมจึงคิดว่าท่านพุทธทาสมีวิธีการที่จะสร้างความเป็นปราชญ์หรือสร้างความเป็นผู้หลวก ทั้งแก่ตัวท่านเองและกับศิษยานุศิษย์ของท่านในครูลองเดียวกันกับที่มีอยู่ในเรื่องพระปรมาัตถธรรม คำกาพย์ ของกวีชาวใต้ ดังกล่าวมาแล้วด้วย

ในที่สุดความเป็นปราชญ์ทางพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสนี้ไม่มีใครปฏิเสธ แล้วท่านเป็นปราชญ์ในทางไหน ผมคิดว่าท่านเป็นปราชญ์ครบในเรื่องสี่ธรรม ๓ คือ หนึ่ง ในแง่ ปริยัติ ท่านเรียนรู้ทั้งการฟัง การอ่าน เห็นได้ชัดเวลาที่ท่านเขียนเรื่องอะไรจะอ้างอิงตำรายะยะยะเลย สอง ในแง่ ปฏิบัติ ท่านได้ปฏิบัติในศีล สมภาณี ปัญญา น้อย่างยิ่ง แล้วก็ สาม ในแง่ของปฏิเวธ

แม้ว่าจะไม่มีใครสามารถจะบอกได้ว่าท่านเข้าถึงมรรคผลนิพพานหรือไม่ เพราะว่าเป็นการอาจเอื้อมเกินไป แต่ผมคิดว่าท่านอยู่ในครรลองนั้น

เพราะฉะนั้นเมื่อครบองค์ธรรม ๓ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ นี้ก็เป็นปราชญ์ที่สมบูรณ์ที่สุดในยุคนี้ ในสังคมนี้แล้ว เรียกว่ามีน้อยรายที่จะเป็นได้เช่นนี้

ที่สำคัญยิ่งคือ ท่านเป็นปราชญ์ ผู้ที่กล้าบอกว่า ทุกๆ ศาสนาในโลกนี้ อันที่จริงเป็นศาสนาเดียวกัน แล้วก็ชี้ให้เห็นว่า การที่ศาสนาหนึ่งอธิบายธรรมะอย่างหนึ่งว่าหมายถึงอย่างนี้ อีกศาสนาหนึ่งอธิบายออกไปอีกอย่างหนึ่ง แต่ที่จริงสิ่งเหล่านี้ร่วมต้นตอกันอยู่ตรงไหน และไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาอะไรก็ได้ในโลกนี้ ถึงที่สุดก็เป็นศาสนาเดียวกัน

ท่านไม่ได้ยกศาสนาหนึ่งข่มศาสนาหนึ่ง หรือว่าทำให้เห็นว่าอีกศาสนาหนึ่งเป็นอุปสรรคแก่อีกศาสนาหนึ่ง ท่านถือว่าใครนับถือศาสนาใดก็ได้ แต่ถ้าเข้าใจซึ่งถึงจุดยอดของศาสนานั้นๆ จริงๆ อย่าเข้าใจครึ่งๆ กลางๆ แล้วก็จะได้ผลเท่ากัน ผมว่าคนที่กล้าพูดอย่างนี้ได้ต้องเป็นคนที่มีมั่นใจแล้วก็เข้าใจอย่างลึกซึ้งทีเดียว ถ้าไปอ่านคำสอนของท่านเกือบทุกเรื่องก็จะเป็นเช่นนั้นจริงๆ

ความเป็นปราชญ์ ความเป็นนักคิดนักค้นนี้ท่านแลเห็นได้แม้แต่จากภาสิตพื้นบ้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน อย่างจะเห็นว่า ท่านนำบทเพลงกล่อมเด็ก “มะพร้าวนาฬิกาเกอร์” มาเป็นสัญลักษณ์ในสวนโมกข์

“มะพร้าวนาฬิกาเกอร์ ต้นเดียวโนเนน อยู่กลางทะเลซี้ฝั่ง
ฝนตกก็ไม่ต้อง ฟ้ำร้องก็ไม่ถึง อยู่ทะเลซี้ฝั่ง ถึงได้แต่ผู้มีบุญ”

เพลงนี้ ชาวภาคใต้ทั่วไปจะร้องกล่อมเด็กสืบทอดกันมาอยู่ตลอด แพร่หลายมากจริงๆ ท่านเห็นว่าธรรมะของผู้ที่อยู่ในโลกก็จะเป็นเช่นไร และธรรมะของผู้ที่อยู่ในโลกุตรจะเป็นเช่นไร

ท่านศึกษาแม้กระทั่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี เช่น *แนวสังเขปโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน* เพราะบริเวณนี้เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนามาตั้งแต่ยุคของมหายาน สิ่งเหล่านี้ท่านพยายามชี้ให้เห็นว่า สังคมจะอยู่โดยลำพังแล้วเจริญงอกงามขึ้นมาเองย่อมเป็นไปได้ ต้องมีความเชื่อมต่อกันระหว่างทรัพยากรที่มีอยู่ในบริบทแวดล้อม เพราะฉะนั้นท่านก็ชี้ต่อว่า ความเจริญทางธรรมะก็เกี่ยวโยงกับความเจริญในด้านอื่นๆ อย่างโบราณคดี ท่านชี้ว่าความศรัทธา หรือความเชื่อถือเป็นเรื่องจิตนิยมซึ่งเป็นตัวสร้างวัตถุนิยม สิ่งที่เชื่อมต่อนี้ควรจะแยกให้เห็นระหว่างวัตถุนิยมกับจิตนิยมว่าอยู่ตรงไหน

ท่านเป็นปราชญ์ทางด้านภาษา เฉพาะอย่างยิ่งภาษาบาลี และแม้ไม่มีหลักฐานชัดเจน แต่ผมมั่นใจว่าท่านต้องเก่งในเรื่องอักษรขอมภาษาเขมรด้วย เพราะว่าตำราธรรมะและวรรณกรรมท้องถิ่นที่ลึกซึ้งในปักษ์ใต้ส่วนใหญ่จารเป็นอักษรขอมภาษาบาลี จารเป็นอักษรขอมภาษาไทยบ้าง ถ้าท่านไม่สามารถเข้าใจภาษาบาลีอย่างแตกฉาน ไม่สามารถเข้าใจอักษรขอมอย่างแตกฉาน ท่านจะอาศัยกุญแจอะไรไขไปสู่ขุมทรัพย์เหล่านั้นที่มีอยู่

ท่านพุทธทาสท่านแต่งตำราขึ้นมาเล่มหนึ่ง คือ *ภาษาคน-ภาษาธรรม* ถอดสัญลักษณ์ออกมาว่า เป็นภาษาระหว่าง ธรรมาธิษฐาน กับ บุคลาธิษฐาน ฝ่ายหนึ่งนำสิ่งที่มีรูปร่างตัวตนมาเป็นตัวตั้ง อีกฝ่ายนั้นก็เอาหลักธรรมมาเป็นตัวตั้ง คือภาษาคนตีความตามตัวหนังสือต่างกับภาษาธรรม ต้องมีการตีความและต้องถอดรหัสเชื่อมด้วยความรู้

หลักการตีความพุทธศาสนาในเรื่อง ภาษาคน-ภาษาธรรม นี้ไม่ใช่จะติ่ง่ายๆ ต้องดูบริบทว่าโยงใยกันและสอดรับกันหมดไหม ถ้าตีความผิด อะไรจะเกิดขึ้น ผมคิดว่าตีผิดก็ไม่เสียหาย ถ้าเป็นไปในเชิงกุศลมูลแล้วมันก็ทำให้ประเทืองปัญญา เกิดคุณูปการ และสิ่งที่ท่านพุทธทาสตีความนั้น ไม่ได้หมายความว่าตีความเป็นอย่างอื่นไม่ได้ ท่านตีอย่างนั้นเพราะว่ามีเหตุผลของท่าน แต่ท่านไม่เคยผูกขาดว่า ของฉันถูก ของคนอื่นผิดหมด เพราะธรรมะมีอรรถกว้างขวางมหาศาล จะไปพูดง่ายๆ ก็ฟังยาก ยกตัวอย่าง นิยามว่า บาป คืออะไร ยากมาก ในภาษาบาลีใช้คำว่าบาป หรือ ปาปะ หมายถึง สิ่งทีคนตีฟังรักษาตัวให้ห่าง แล้วจึงมีอรรถอธิบายว่าอะไรคือสิ่งที่ควรรักษาตัวให้ห่าง

ตอนหลังนี้ผมสนใจท่านพุทธทาสมาก ท่านเขียนหนังสือไว้มากมาย แต่ละเรื่องแต่ละคำนั้น ลึกซึ้งกินใจทั้งนั้น เป็นภาษาธรรมดาจริงๆ แต่ไม่ยากสำหรับที่จะอ่านให้เข้าถึงธรรม ท่านพยายามทำให้เป็นภาษาคนมากที่สุดขณะที่ยังต้องมีแก่นของธรรมะอยู่ เรียกได้ว่าท่านเป็นประดิษฐ์กรทางภาษาที่เชื่อมโยงระหว่าง ภาษาธรรม กับ ภาษาคน แล้วเป็นภาษา เป็นคำสอนที่มีพลัง และเป็นวิถีที่มีพลังอยู่ในตัวของมัน ไม่ใช่สอนแล้วก็จบ สอนแล้วก็ตาย แต่ทำให้เกิดการสานต่อ ซึ่งลักษณะนี้เป็นธรรมดาของศาสตร์ทุกแขนง ศาสตร์แม่บทจะก่อให้เกิดอนุบทตามมามากมาย ผมว่าหลักธรรมของท่านพุทธทาส ท่านพยายามให้อยู่ในแม่บทเพื่อที่จะนำไปแตกเป็นอนุบท หรือเป็นอนุภาค หรือเป็นสิ่งที่เราจะปฏิบัติได้

ในยุคที่คนกำลังอ่านธรรมะแล้วไม่เข้าใจธรรมะ ยืนอยู่ไกลธรรมะ มองเห็นคำสอนของพระพุทธศาสนาแบบสลัวๆ จางๆ แล้วก็ผิดบ้างถูกบ้าง ผมคิดว่า ท่านพุทธทาสเป็นคนดึงให้พวกเขากลับเข้ามา ให้ใกล้เข้ามาได้อย่างมากทีเดียว

สังคมปัจจุบัน เราต้องการบุคคลประเภทเดียวกับท่านพุทธทาสมาก แต่ก็หายากมาก เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นเรื่องนี้ผมคิดว่าต้องเริ่มต้นจากฐานต่ำสุดของการศึกษา จะต้องปลูกฝังให้นักเรียนเข้าใจ ได้รู้จักสิ่งที่ดีงาม ค่อยๆ พัฒนาขึ้นมาตามลำดับ

ทุกวันนี้การสร้างคนมีกันอยู่แล้วเกลื่อนกลาด สถาบันอุดมศึกษาผลิตบัณฑิตออกมา มากมายแต่ไม่ได้ผลิตความเป็น “บัณฑิตย์” ให้กับเขาเลย แข่งกันผลิตตัวบัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิต แต่ลึกๆ ลงไปความเป็นบัณฑิตย์ของเขาอาจจะสู้ชาวบ้านชาวไร่ชาวนาบางคนไม่ได้ ผู้คนจนๆ ที่ช่วยเหลือสังคม เข้าใจสังคมอย่างดีไม่ได้ อันนี้เป็นอันตรายมาก

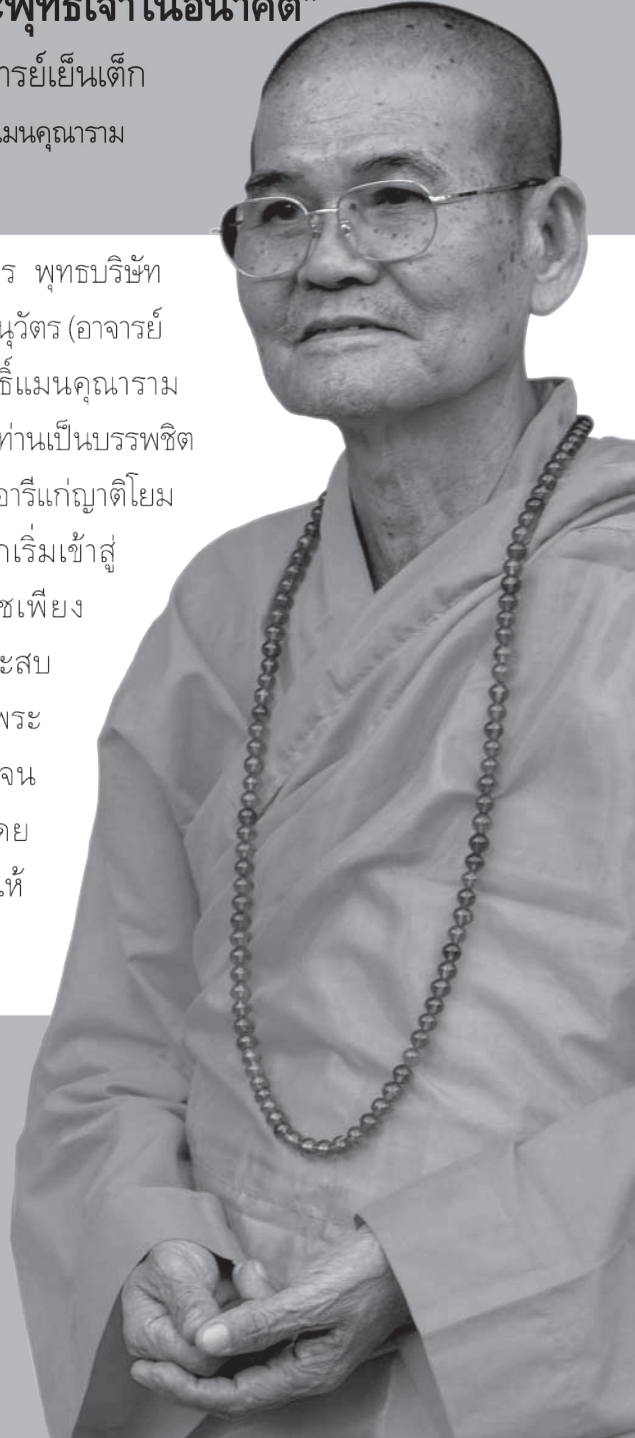
ตลอดเวลาท่านพุทธทาสพยายามเน้นให้คนเป็นคน โดยเอาธรรมะมาเป็นภูษา มาเป็น อารมณ์เครื่องประดับ แต่ใครจะรู้จักซึมซับธรรมะมากแค่ไหนก็แล้วแต่คน แต่อย่างน้อย สิ่งเหล่านี้ควรเป็นสิ่งที่อยู่ในอุดมคติ สถาบันการศึกษาแห่งชาติควรหันมาดูว่าจะสร้างความเป็น คน กับสร้างคนควบคู่กันไปได้อย่างไร คุณสมบัติความเป็นบัณฑิตย์ ซึ่งในความหมายของผม คือ ไม่ว่าจะเป็นคนเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย แต่ถ้ามีธรรมะ มีสำนึกซื่อสัตย์ มีการเสียสละ ก็มีความเป็น บัณฑิตย์ ถ้าใครคิด และพัฒนาตัวเองเรื่องนี้มากๆ ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติบูชาแก่ท่านพุทธทาสแล้ว

“พุทธมหายานบอกว่า สรรพสัตว์คือพระพุทธเจ้าในอนาคต”

พระอาจารย์เย็นเต็ก
วัดโพธิ์แมนคุณาราม

พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร พุทธบริษัท
จีนวิเนตา สาธุชนธรรมประสิทธิ์ บรมนริศรานุวัตร (อาจารย์
เย็นเต็ก) อายุ ๖๘ ปี เจ้าอาวาสวัดโพธิ์แมนคุณาราม
ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย ท่านเป็นบรรพชิต
ที่เคร่งครัดต่อธรรมวินัย มีความโอบอ้อมอารีแก่ญาติโยม
ทุกคนอย่างไม่เลือกชนชั้นวรรณะ แรกเริ่มเข้าสู่
ร่มกาสาวพัสตร์ด้วยความตั้งใจจะบวชเพียง
๑ พรรษาหรือ ๔ เดือน ทว่าเมื่อได้ประสบ
พบกับความสงบร่มเย็นในพระศาสนา พระ
หนุ่มรูปนั้นจึงยังดำรงตนอยู่ในสมณเพศจน
เวลาล่วงเลยมากกว่า ๔๕ พรรษาแล้ว โดย
ตลอดเวลาที่ผ่านมาท่านได้สร้างคุณูปการให้
แก่ศาสนามากมาย

เมื่ออายุ ๒๐ บริบูรณ์ มีเพื่อนๆ ไปบวชกัน จึงคิดจะบวชบ้าง ญาติมิตรแนะนำว่าหากจะบวชก็ให้มาบวชอยู่กับหลวงปู่โพธิ์แจ้ (พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตรฯ โพธิ์แจ้มหาเถระอดีตเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย รูปที่ ๖) ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ จึงได้ตัดสินใจเข้ามาบวชในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ คิดว่าเป็นการบวชตามประเพณี เพียงระยะเข้าพรรษา ออกพรรษาแล้วเราก็คงลาสิกขาตามปกติเหมือนกับคนทั่วไป แต่ทำไมจึงไม่ได้ลาสิกขา ก็เพราะรู้สึกว้าใจที่เข้ามาเรียนหนังสือใหม่ มาอยู่คณะสงฆ์จีนนิกาย แล้วหลวงปู่ (โพธิ์แจ้) ท่านมีเมตตาเอาใจใส่ ไม่ว่าจะด้านการปฏิบัติหรือด้านการศึกษา ท่านจะดูแลและอบรมอยู่ตลอดเวลา ทำให้รู้สึกว่าร่มเย็นดี อบอุ่นดี มีโอกาสศึกษาธรรมะและเรียนหนังสือ จริงๆ แล้วมีความสุขดี จนลืมสึก ครั้นเวลาผ่านไป ล่วงเลยมานานแล้ว จึงไปหาหลวงปู่โพธิ์แจ้เพื่อขอลาสิกขา หลวงปู่ถามว่า จะสึกไปทำไม อยู่ตรงนี้ได้แล้ว ได้มีโอกาสศึกษาธรรมะ เรียนหนังสือเพิ่มเติมขึ้นไป เป็นพระแล้วถ้าเรียนให้ดี ศึกษาให้ดี มีคุณธรรม ต่อไปจะสามารถทำงานให้กับสังคมได้มาก

เวลาหลวงปู่ ใช้ให้ทำงาน หลวงพ่อ (เย็นเต็ก) ก็เป็นคนที่รักงาน แม้ว่าความรู้เราจะมีไม่มาก แต่มีความรับผิดชอบมาก ไม่ว่าจะสั่งงานอะไร หรือหยิบงานอะไรให้ สามารถทำให้ท่านจนกระทั่งเสร็จเรียบร้อย งานที่เราทำไม่เป็น เราก็สามารถไปหาคนอื่นมาช่วยทำจนได้ หลวงปู่ท่านชอบพระที่รับผิดชอบ ไม่ได้สนใจว่าเก่งหรือไม่เก่ง นี่คือพื้นฐาน เพราะฉะนั้น การที่เราดูแลงานวัด ต้องมีจิตใจรักและรับผิดชอบ สามารถที่จะทำอะไรได้มาก ท่านก็เริ่มปลุกฝังไปเรื่อย คนเราไม่ว่าอยู่ที่ไหน เราไปอยู่ที่นั่น ไปฝึก ไปเรียน ไปเอาความรู้จากตรงนั้น อย่าไปย่อท้อ อย่าไปขี้เกียจ ถ้าย่อท้อขี้เกียจจะก็ หหมดเลย เสียประโยชน์ที่เอาเวลาไปอยู่ตรงนั้น คนอื่นก็ไม่ปลุกฝังเรา

คำสอนของหลวงปู่โพธิ์แจ้ ท่านเอาทางโลกมาคู่กับทางธรรม บางทีก็เอาทางธรรมมาคู่กับทางโลก ท่านบอกว่า เราเป็นพระ เราต้องเย็น ต้องปฏิบัติ เรียนให้มีความรู้ ปฏิบัติให้หนักแน่น จิตใจมีคุณธรรม ทำหน้าที่ให้ดี ประสานกับสังคมให้ดี ไปมาหาสู่กับผู้ที่ไปมาหาสู่กับเรา รักษาให้ดี ให้คนอื่นเขานับถือเรา แล้วเรามีความสามารถที่จะทำอะไร เขาจะให้ความสนใจถึงเวลานั้น เราคิดจะทำอะไร คนเหล่านั้นก็จะเข้ามาช่วยเรา เพราะฉะนั้น ถ้ามีเงินถึงจะทำงานเป็น พอเงินหมดก็ต้องพัก ทำไม่ได้อีก อย่างนี้ไม่เก่ง แต่ถ้าฝึกอบรมตัวเองให้ดี ออกมาทำงานโดยความตั้งใจทำในสิ่งที่ถูกต้อง สักพักญาติโยมก็เข้ามาอุดหนุนเรา เพราะฉะนั้น เราใช้เงินใช้ให้มีความหมาย รับเงินที่ศรัทธา เงินที่ถูกต้อง เงินที่เป็นบุญเป็นกุศลเท่านั้น สำหรับนำมาสร้างบุญสร้างกุศลเมื่อเราทำงาน ก็มีญาติโยมตั้งจิตศรัทธาเข้ามาช่วย เป็นเงินบริสุทธิ์ ถ้าเรา

สามารถทำไปได้ยิ่งมาก ญาติโยมก็ยิ่งศรัทธามาก เมื่อศรัทธาแล้วย่อมจะมีเพื่อนฝูง มีบริวาร เข้ามา กำลังก็ยิ่งมาก ท่านบอกว่าบวชเป็นพระ ต้องฝึกให้เป็นพระที่มีคุณธรรม แล้วก็สามารถทำงานตามปรกตินี้ ให้สาธุชนอนุโมทนาหนุน หนุนแล้วจะทำงานได้มาก

การละชั่ว ทำดี พุทธศาสนาถือตรงนี้เป็นที่สูงสุด ไม่ว่าจะไปพูดละเอียดถึงที่ไหนก็ตาม ตรงนี้ทั้งไม่ได้ เป็นหัวใจสูงสุด จึงบอกว่าถ้าเราพูดโดยรวม เถรวาทมหายานก็เหมือนกัน คือ ละชั่ว ทำดี นี่คือพุทธจริง

หลักการของมหายานที่ว่า พระโพธิสัตว์ คือสัญลักษณ์แห่งความเมตตากรุณา อัน สัตว์โลกทั้งผองพึงบำเพ็ญ และยึดถือปฏิบัติต่อกัน มหายานมิได้ปฏิเสธการศึกษาตามพระ ไตรปิฎก หากถือว่าย่างไม่เพียงพอ พุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานจึงต้องบำเพ็ญตนตามแนวทาง โพธิสัตว์มรรค นอกเหนือจากการเดินในแนวอริยมรรคเพียงอย่างเดียว คำสอนของพระโพธิสัตว์ เรียกว่า โพธิสัตว์ปิฎก

เรานับถือพุทธต้องปฏิบัติตามพุทธ พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนให้เก็บความหลงไว้ ถ้าจิตหลง เสียแล้วก็เหมือนกับคนหลงทาง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนตื่น แต่คนเรามักจะไม่ยอมตื่น กราบไหว้บูชาเพื่อขออย่างเดียวเท่านั้น เป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ชาวพุทธควรจะต้องปฏิบัติ บำเพ็ญให้ถูกต้องสมบูรณ์ อย่าเป็นคนหลงต่อไป

หลงพอไม่เห็นด้วยกับคนที่จะมาบวชแต่ยังเสปนุหรืออยู่ เพราะคนที่เข้ามาบวชถือว่า ต้องตัดสิ่งเหล่านี้ได้แล้ว วัดโพธิ์แมนฯ แห่งนี้ หลวงพ่อมีกฎออกมาเลยว่า หากใครที่อดบวชหรือ ไม่ได้ก็จะไม่ให้บวชอย่างเด็ดขาด เพราะถ้าเข้ามาบวชแล้วจะศึกษาพระธรรมได้ไม่เต็มที่ เราจะ เห็นได้ว่า บางวัดพระสงฆ์บวชหรือ ใครเข้ามาในวัดก็จะมีกลิ่นบวชหรือ ก้นบวชหรือกลิ่นบวชไปหมด

ที่วัดโพธิ์แมนฯ จะไม่มีคนเข่าเทียมชี่ คนจีนไหว้พระไหว้เจ้า ส่วนใหญ่มีเทียมชี่ สมัยแรกๆ ก็มีญาติโยมช่วยกันคิดช่วยกันทำเทียมชี่แล้วเอามาไว้ที่วัดเหมือนกัน มาช่วงหลังหลวงพ่อก ออกมาพูดธรรมะมากขึ้น พอพูดถึงธรรมะมากขึ้น บางทีก็จะพูดถึงตรงนี้นั่น ภาคปฏิบัติของเรา เราต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง สิ่งที่ไม่ถูกต้องควรจะวาง ค่อยๆ ปล่อยไป จึงไม่มีเทียมชี่ในวัด ลองดูอย่างเช่นว่าคนเจ็บป่วยมาพึ่งเทียมชี่ ก็ไม่ใช่เรื่อง คนเจ็บป่วยต้องพึ่งหมอลี ถ้าหมอลียังไม่อยู่แล้ว ก็ช่วยไม่ได้ ถ้าเจ็บหนักแล้วมาพึ่งเทียมชี่ เทียมชี่บอกว่าดี ก็ไม่ต้องรักษา อย่างนั้น ถูกไหม คนเวลากลุ้มใจแล้วไม่มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ จะมาเสียดเทียมชี่กัน ถ้ามันโชคไม่ดี เห็นว่า จะได้แล้วก็ยังพลาดไปอีก ก็ไปเสียดเทียมชี่ว่าเมื่อไรจะดี

ส่วนใหญ่คนมาขอให้หลวงพ่อบอกช่วยดูดวงให้หน่อย หลวงพ่อบอกว่าดูดวงนี้อันตรายนะ เขาก็บอกว่าดูแล้วสบายใจ ถ้าอย่างนั้นโยมดูตัวเอง โยมดูเองจะแม่นยำที่สุด โยมคิด โยมทำ โยมก็รู้ โยมพูด โยมก็รู้ ดีหรือเปล่า สมมุติว่าดีทั้ง ๓ อย่าง กายกรรม วชิรกรรม มโนกรรม ครบแล้ว จะมีอะไรไม่ดี จะแม่นยำ ถ้าเราทำในสิ่งที่ไม่ดี สิ่งไม่ดีย่อมจะต้องตามหลังกมา ถ้าเราทำในสิ่งที่ดีแล้ว พอใจแล้ว หรือว่าสบายใจแล้ว ทำไปเรื่อยๆ อย่าให้หยุด นั่นคือการปฏิบัติธรรม

ทางโลกคือทางธรรม ชีวิตทุกวันที่เราทำงาน เป็นหน้าที่ที่เราจะต้องปฏิบัติให้ดี นั่นคือธรรม ไม่ว่าจะอยู่ในกิจจะลักษณะที่ว่า เขาผิดหรือเราถูก เราถูกหรือเขาผิด เรามีหน้าที่ที่จะแก้ แต่ไม่มีหน้าที่ที่จะไปชน ชนก็แหลกเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น ถ้าเราถือธรรมแล้ว บางทีถ้าเขาเบียดเรา เราก็ต้องหาทางหลบ แล้วถ้าเบียดเขา เราคงไม่มีธรรม นี่คือนักปฏิบัติธรรม ต้องมีหลักการ อย่างนี้ คนที่ทำงานอยู่ ทำแล้วมีผลงานดีออกมา ทำแล้วเป็นประโยชน์ต่อส่วนกลางหรือส่วนสังคม ส่วนศาสนา ส่วนผู้ที่มาพบปะกับเรา ก็น่าจะทำ ถ้าเราเกียจคร้าน เราไม่ทำ ถือว่าเราทิ้งหน้าที่ แล้วถ้าไม่มีผู้คนมาพบปะกับเรา เราจะเอาธรรมะไปให้ใคร เขาไม่ได้มาพบปะกับเรา เราไม่ได้เปิดโอกาสให้เขาพบ ถึงแม้เรามีคำสอนที่ดีพอ เขาก็ไม่มีโอกาสฟัง เพราะฉะนั้นภาคปฏิบัติธรรมก็คือ ให้อยู่ที่ยุ่งๆ อยู่ทำงานเยอะๆ อยู่ที่สับสนมากๆ ที่เราจะต้องใช้ธรรมะ

สมัยก่อนบางทีได้มีโอกาสฟังวิทยุที่ท่านพุทธทาสให้ธรรมะทุกเช้าตรู่ ได้ฟังเสียงท่านเทศน์ก็จับใจ และท่านพูดหลักการมหายาน แต่ไม่เคยเอ่ยปากว่ามาจากไหน หรือเอ่ยปากว่าเป็นคำสอนพุทธศาสนามหายาน ท่านไม่เคยพูด พูดไม่ได้ หลวงพ่อก็อธิบายว่าท่านเป็นปัญญาชนอยู่แล้ว ไม่อยากให้สังคมมีปัญหา ประเดี๋ยวคนจะมาติมาว่ากัน ท่านประเสริฐจริงๆ

ท่านจะพูดถึงเรื่องภาคปฏิบัติ ท่านจะพูดถึง ตัวกู-ของกู นี่ก็มาจากมหายาน มหายานต้องการให้ลืมตัว ลืมตัวหมายถึงลืมว่าตัวเองจะเหนือเขาหรือจะเด่นกว่าเขา ต้องลืม จะได้ลดทุกอย่างลง และจะดำเนินภาคปฏิบัติไปได้อย่างสม่ำเสมอ เรียกว่าเสมอภาคกัน คำสอนของมหายานบอกว่าต้องการให้ดับกิเลส ต้องลืมตน ต้องวาง ถ้าไม่ลืมตน ใ้อวดตนอยู่เรื่อยๆ เต็มใจก็มา ความแสร้งร้อนก็มา ทุกอย่างก็มา เพราะว่าจุดนั้นเป็นบ่อเกิดกิเลส เป็นจุดบ่อเกิด ความแสร้งร้อน มหายานให้ดูแลตนร่มเย็นเป็นสุข คิดในสิ่งที่เป็นธรรม พูดในสิ่งที่เป็นธรรม ทำในสิ่งที่เป็นธรรม พร้อมทั้งกาย ทั้งวาจา ทั้งใจ ถ้าสามารถใช้ตรงนี้เป็นจุดระในการปฏิบัติธรรมแล้ว เชื่อว่าจะไปได้ดีมาก แล้วผู้ที่ปฏิบัติ ยิ่งนานไป ก็ยิ่งเย็น มีความยิ่งเย็น แต่ว่าผู้ปฏิบัตินี้มีไม่เท่ากัน หากปฏิบัติได้มาก ความเย็นก็จะมีมาก คือมีความรู้สึกที่หลวงพ่อบอกว่าท่านเย็นมาก แล้วก็เต็มไปด้วยความเมตตา แม้จะมีโอกาสได้พบเพียงแค่ครั้งเดียว

เมื่อประมาณ ๒๐ ปีก่อน บางทีหลวงพ่อก็พอมีเวลาจะชอบออกไปเที่ยวดู เที่ยวหาธรรมะ มีอยู่ครั้งหนึ่งหลวงพ่อไปทัศนศึกษาทางภาคใต้ นำสงฆ์ประมาณเกือบ ๑๐ รูป เดินทางกันไปจนถึงสวนโมกขพลาราม เราตั้งใจเข้าไปนมัสการ ไปถึงพอดีหลวงพ่อกำลังทำสมาธิอยู่ยังตอนเช้าๆ เลย เข้าไป ท่านก็นั่งอยู่ที่หน้ากุฏิ ท่านนั่งเก้าอี้ธรรมดาดๆ แล้วก็โยม ๑-๒ คนก็นั่งสนทนา หลวงพ่อก็นำพระเข้าไปกราบเท้าท่าน รู้สึกว่าท่านมีเมตตา ท่านบอกว่าดีใจด้วยนะที่ได้มาพบกัน ได้มารู้จักกัน แล้วท่านก็บอกว่า ที่สวนโมกขนี่ไม่มีอะไรหรูหรา แล้วก็ให้ธงธรรม ประเดี้ยว เดินเที่ยวอะไรข้างนอกให้พอสมควรแล้ว เชิญเข้าไปศึกษาในห้องธรรม หลวงพ่อมีความรู้สึกว่าร่มเย็นเป็นสุข อบอุ่นมาก ที่ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม ซึ่งหลวงพ่อก็คงไม่เคยไปนมัสการท่าน หรือรู้จักท่านมาก่อน

หลายอย่างท่านพุทธทาสพูดดี แต่คนที่ได้รับสมมุติเต็มทีจริงๆ มีไม่มากเท่าไร เพราะว่า อยู่สูง สูงเหนือขึ้นไป อยากบอกว่าท่านมีปัญญาสูงเกินไป คือหลวงพ่อก็คือว่าคนเรานี้มีปฏิญญาปัญญาต่างกัน คนที่ชื่นชมก็มีมาก คนที่ติก็มีบ้าง แต่ว่าคนที่ได้ไปก็คงได้รับผลประโยชน์จากตรงนั้น จะทำให้ชีวิตรู้จักไปทำอะไรดีๆ ขึ้นอีกมาก เสียตายแต่เพียงคนที่จิตใจสูงไม่ถึงตรงนั้น ทำไม่ได้ รับประทานไม่ได้ เพราะอย่างนั้น ตรงนี้ต้องพูดถึงบารมีแล้ว ว่าสะสมมาแค่ไหน เพราะฉะนั้น จึงมีคำชาวบ้านพูดกันอยู่เรื่อยๆ ว่า อะไรทุกอย่างแข่งกันได้ แต่บารมีนี้แข่งกันไม่ได้ ไปตามธรรมชาติ อันนี้สอนให้เราเรียนธรรมะ เรียนให้เข้าใจแล้ว เราก็มุ่งทำแต่ความดีอย่างเดียวทุกอย่างเราไม่ไปยุ่ง ใครจะคิดทำอะไรเรา หรือจะว่าอะไรเรา เราฟังแล้ว ถ้าเรามีจริง เราก็แก้ไข ถ้าเราคิดว่ามันถูก เราก็ปฏิบัติ แต่ไม่ต้องไปประจันกับใคร แล้วจึงจะไปได้

ธรรมะนั้นไม่ใช่เพื่อเอาตั้งอวดไว้ให้เขาดู หรือเอามาพูดให้เขาฟัง แล้วภาคปฏิบัติทำไม่ได้ พูดไปก็เท่านั้น แล้วคนจะอ่านออกเลยว่าคนนี่ดีแต่พูด ไม่ทำ อย่างนี้ศาสนาพุทธคงจะสะเทือนเหมือนกัน ถ้าทุกฝ่ายปฏิบัติให้ครบถ้วน พุทธศาสนาก็มีอายุยั่งยืนแน่ เพราะว่าเป็นคำสอนที่เป็นสังฆธรรม ไม่ได้ปรุงแต่ง สิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านสอนทั้งหมดก็คือจากสังฆธรรม จากวัตถุ สิ่งแวดล้อม จากธรรมชาติที่มีอยู่ในโลกนี้ พระพุทธเจ้าท่านประสูติมาในโลกนี้ ได้เรียนรู้จนเข้าใจ บรรลุแล้วประจักษ์ชัดว่าเป็นของมีค่า ท่านแสดงธรรม ๔๕ ปี คือชีวิตของท่านครึ่งกว่าแล้ว เพราะว่าท่านอายุ ๘๐ ปี ความหวังของท่านก็คือต้องการให้ชนรุ่นหลังได้บำเพ็ญปฏิบัติตาม แล้วก็ให้มีโอกาสที่จะไปเหมือนกับท่าน ให้เหมือนกับท่าน จริงๆ แล้วท่านไปรออยู่ที่ตรงจุดนั้น อยู่แล้ว

พุทธมหายานบอกว่า สรรพสัตว์คือพระพุทธรเจ้าในอนาคต พุทธมหายานบอกว่าทุกชีวิตมีภาวะจิตอันบริสุทธิ์ ภาวะจิตอันบริสุทธิ์นั้นคือพุทธะ โภชญาณต้องหาพบจากใจ ไม่ใช่ไปหาที่อื่นนอกจากใจ ขอให้เราชาวพุทธทั้งหลายจงเข้าใจว่าพุทธะอยู่ในใจเรา และเราควรดูแลใจให้สะอาด สะอาดจากกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง แล้วทุกอย่างของชีวิตจะสวยงาม หากทำได้ก็ย่อมแสดงถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะเหลือแต่การกระทำที่ดี ก็จะเกิดเป็นความสุข

พระพุทธรเจ้าสอนธรรมะให้เรา การศึกษาธรรมะต้องการให้เรามีการปฏิบัติดี เมื่อเราปฏิบัติได้ดี เราปฏิบัติเป็นแล้ว ก็คือแก้ไขปัญหาชีวิต แก้ให้ตัวเราเองด้วย แก้ให้ส่วนรวม แก้ให้คนทั้งหมดที่เป็นพุทธด้วย อย่างนั้นก็เจดี พุทธอยู่สูงสุด เรานับถือพุทธไม่ใช่บอกว่าเรายกของเราเอง พุทธนั้นบริสุทธิ์คืออยู่แล้ว ถ้าเราไม่ได้เอามาใช้ให้ดี เราก็ไม่ได้ทำหน้าที่ที่ดี นี่คือที่หลวงพ่อดิออยู่เรื่อย เพราะฉะนั้นหลวงพ่อดิอมากระโดดลงมา ตอนนี้อายุถึงขนาดนี้ ก็ยังไม่หยุดทำงาน ยังโหนขึ้นโหนลง เพราะไปให้ธรรมะเด็กๆ ที่เชียงราย เวลานี้เรียนอยู่ ๘ ปีแล้วนะ หลวงพ่อดิจะขึ้นลงทุกเดือน เดือนหนึ่งอย่างน้อย ๑ ครั้ง ๒ ครั้ง บางที ๓ ครั้ง

พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร หรือท่านเจ้าคุณเย็นเด็ก ได้รวบรวมจิตศรัทธาของบรรดาญาติโยมเพื่อร่วมกันสร้างวัดจีนนิกายชื่อ วัดหมื่นพุทธเมตตาคุณาราม อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีโรงเรียนวัดหมื่นพุทธวิทยา เป็นสถานที่สอนพระธรรม และนำเด็กชาวไทยภูเขาในท้องถิ่นแห่งนั้น เข้ามาบวชเรียนจนจบมัธยมศึกษาปีที่ ๖ พร้อมทั้งส่งเสริมให้เรียนต่อจนจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่เด็กชาวไทยภูเขา รวมถึงช่วยปลูกฝังธรรมะให้แก่เด็ก ให้ร่มเงาของพระศาสนาแผ่กว้างออกไป ให้สังคมร่มเย็นเป็นสุข

สัมภาษณ์และเรียบเรียง: ศศิวิมล ช่างยรรยง

ภาพ: วรมัน วนันทสานติ

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

อ้างอิง: ปุจฉา-วิสัชนา: ความเมตตาต่อกัลลิต์ที่สุด

เจ้าคุณเย็นเด็ก เจ้าอาวาสวัดโพธิ์แมนฯ, บทสัมภาษณ์, ดม ชัด ลึก, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘

ตามรอยเมธี
พุทธศาสตร์

คัดสรรโดย สำนักพิมพ์สุขภาพใจ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ตามรอยเมธีพุทธศาสตร์ 30 ปีจากไป 30 แรบงบันดาลใจให้ก้าวตาม.-- กรุงเทพฯ : บึก ไทม่, 2566.
224 หน้า.

1. พุทธศาสตร์ภคภค, 2449-2536. I. ชือเรื่อง.

294.30922

ISBN 978-616-14-0485-7

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กรกฏาคม ๒๕๖๖

จัดพิมพ์โดย : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ บริษัท บึก ไทม่ จำกัด

ประธานกรรมการบริหาร : บัญชา เฉลิมชัยภคภค

กรรมการผู้จัดการ : โชนรงสิ เฉลิมชัยภคภค

คณะที่ปรึกษา : คณิต นนทเปารยยะ, สงวนศรี ตรีเทพประติมา

บรรณาธิการบริหาร : วรุฒม์ ทองเชื้อ

บรรณาธิการเล่ม : จิริภคภคภค ภคภคภคภค

แบบปก : KDO Studio

รูปเล่ม : รุ่งฤทัย ศรีสุข

ประสานงานโรงพิมพ์ : สุรินทร์ บุระณา

ฝ่ายขาย : มนูญยา ศิริวงค์

ฝ่ายการตลาด : ชวิน เฉลิมชัยภคภค, อัคคณัฐ ชุมนุฒ

จัดจำหน่ายโดย : สายส่งสุขภาพใจ บริษัท บึก ไทม่ จำกัด ๒๑๔ ถนนพระราม ๒ (ซอย ๓๘)

แขวงบางมด เขตจอมทอง กทม. ๑๐๑๕๐ โทรศัพท์ ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑ www.booktime.co.th

หนังสือ ร้อยคน ร้อยธรรม ๑๐๐ ปีพุทธศาสตร์

บรรณาธิการเล่ม: นิพนธ์ แจ่มดวง

คณะผู้ดำเนินงานสัมภาษณ์และเรียบเรียง: รัชพล กาญจนาคม, ศศิวิมล ชวงยรรยง, ศุภศิริ ชนินทร์วงศ์,
วีระศักดิ์ จันทร์ส่งแสง, สงวนศรี ตรีเทพประติมา, บัณชิต เอื้อวัฒนนานุกุล, พิณพกา งามสม,
สมเกียรติ มีธรรม, ภานุพงศ์ สุวรรณประทีป, สิทธิวิทย์ ชินเจริญไชย, กัณธรีย์ พฤทธิสารภคภค

คลิกสั่งซื้อได้ที่นี้

@booktime

๓๐
แรงบันดาลใจ
ให้ก้าวตาม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) / พระภาวนาโพธิคุณ (โพธิ์ จันทโร) / พระสิงห์ทอง เขมปัตติ / พระมหาคุณาจารย์ยี่ขันธมสมาธิธร (เขมปัตติ) / พระไพศาล วิสาโล / บาทหลวงวิชัย โภคทวี / สุลักษณ์ ศิวรักษ์ / น.พ. ประเวศ วะสี / ศ. เกียรติคุณ สุวรงค์ พรศรีโพธิ์ / อดีตนายกฯ สุภา วทานยกุล / โกวิน อนุชิต (เวณานิเทศ) / ศ. น.พ. วิจารย์ พานิช / เมตตา พานิช / อุบาสิกาคุณธัญจวน อินทรกำแหง / สันติกรโร / พระชา ภูพานัต / กรุณา กุศลาสัย / ชนิด สายประดิษฐ์ (จูเสียด) / อธิการ กัลยาณพงศ์ / ศ. ดร. รวี ภาวิไล / น.พ. ประสาน ต่างวัง / ทวาร สิวโกศล / ดร. ประมวล เพ็งจันทร์ / บัญชา เฉลิมชัยกิจ / น.พ. บัญชา พงษ์พานิช / คุณหญิงจันทรี (รัตนิน) ชาญเจนลักษณ์ / เตชา สิริกัทร / พนา จันทรสิณี / ชรินทร์ ไขว้วัฒน์ / ไบโชน พุฒธาดา

